orizonturi

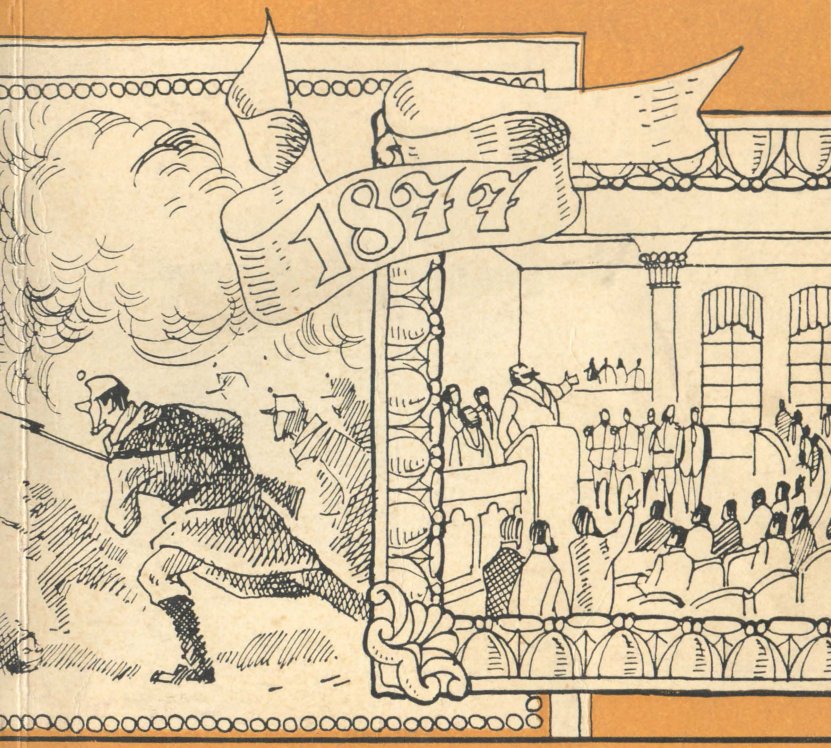

DAN BERINDEI

CUCERIREA INDEPENDENŢEI ROMÂNIEI (1877-1878)

CONSILIUL
PENTRU RĂSPÎNDIREA CUNOȘTINȚELOR CULTURAL-ȘTIINȚIFICE

DAN BERINDEI

CUCERIREA INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI (1877–1878)

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
București, 1967

Coperta colecției: S. GEORGESCU
Ilustrația copertei: D. CONSTANTINESCU

INDEPENDENȚA – NĂZUINȚĂ SECULARĂ A POPORULUI ROMÂN

Lupta și năzuința spre neatîrnare au caracterizat de-a lungul veacurilor istoria poporului român, iar afirmarea ființei de sine stătătoare a statelor feudale românești apare în perspectiva vremii ca trăsătura lor fundamentală. Însăși constituirea acestor state a coincis cu dobîndirea neatîrnării, căci prin lupta de la Posada din 1330 și prin luptele purtate de Bogdan la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea, atît Țara Românească cît și Moldova și-au marcat apariția pe scena istoriei, dar în același timp și-au afirmat existența lor ca state libere și neatîrnate. Dîrzenia poporului român a impus statelor feudale învecinate să recunoască dreptul Țării Românești și al Moldovei la independență și, de asemenea, rămîne semnificativ faptul că Transilvania, deși supusă statului feudal maghiar, n-a fost cuprinsă organic în cadrul acestuia.

Abia constituite, statele feudale românești s-au găsit în fața pericolului otoman. Acestuia i-au făcut însă față cu fermitate și destoinicie, cu sabia dar și cu iscusința politică și diplomatică. Rînd pe rînd, statele feudale din sud-estul Europei au căzut sub dominația nemijlocită a Porții otomane, în timp ce țările române și-au păstrat ființa de stat chiar și atunci cînd au fost nevoite să accepte dominația Imperiului otoman și să intre în vasalitatea sa. Timp de veacuri, românii au apărat ființa statelor lor și totodată au căutat, atunci cînd împrejurările le-au fost favorabile, să-și redobîndească deplina neatîrnare. Lupta lor pentru libertate a avut o însemnătate europeană. Conducători viteji ca Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș ori Ștefan cel

Mare n-au fost numai exponenți ai poporului român ci și apărători ai libertății popoarelor din centrul și occidentul Europei. „Noi împreună cu toată puterea pe care ne-a dat-o Dumnezeu — scria Ștefan cel Mare papei Sixt al IV-lea în 1476 — alături sîntem veșnic și din toată inima pregătiți întrutotul, avînd de gînd să ne batem pentru creștinătate din toate puterile".

Menținerea țărilor române ca state de sine stătătoare s-a datorit luptei necurmate a poporului român și faptului că vitejii conducători ai acestuia nu făceau decît să exprime năzuințele sale cele mai adînci de libertate. De altfel, aceștia nu s-au adresat numai feudalilor ci au înțeles să se sprijine pe păturile mijlocii și de jos ale societății. „Strîngea la oaste nu numai pe oșteni ori pe nobili — scria cronicarul polon Dlugosz despre Ștefan cel Mare — ci și pe țărani, învățînd pe fiecare să vegheze la apărarea patriei". La rîndul său, cronicarul Grigore Ureche arăta că în 1476, în fața pericolului otoman deosebit de grav, voievodul moldovean chemase sub steagurile sale „păstorii din munți și argații"

Cînd presiunea otomană s-a accentuat, țările române au fost silite să accepte dominația Porții, dar ele au căutat necontenit să pregătească viitoarea eliberare. În cursul perioadei feudale, lupta pentru neatîrnare a izbucnit în repetate rînduri cu deosebită energie și românii au căutat să folosească orice împrejurare pentru a-și redobîndi independența. Figuri eroice de conducători au apărut din însăși necesitățile adînci ale societății românești, exponenți firești ai luptei pentru libertate. Ioan Vodă cel Viteaz, care a înfrînt pe turci la Jilițtea și mai ales gloriosul voievod Mihai Viteazul, sub conducerea căruia românii și-au redobîndit pentru un număr de ani deplina neatîrnare și care a realizat sub conducerea sa unitatea celor trei țări române, apar astăzi ca reprezentanți ai năzuințelor de libertate ale românilor, și totodată ca personalități de seamă ale istoriei medii europene.

Deși dominația otomană a continuat să se accentueze și în secolul al XVII-lea, lupta pentru neatîrnare sau pentru pregătirea redobîndirii ei a continuat să fie o trăsătură dominantă a istoriei din acea vreme a poporului român. Pe

linia rezistenței și a luptei pentru libertate se înscriu în perspectiva istoriei atît Matei Basarab, care a apărat Țara Românească prin întărirea puterii ei armate și prin realizarea unei politici de strînsă alianță cu Transilvania, cît și Mihnea al III-lea, care, luînd cu îndrăzneală armele în mîini, a încercat să repete faptele eroice ale lui Mihai Viteazul. Pe aceeași linie a luptei pentru neatîrnare s-au situat atît Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu, care au încercat să facă față primejdiei otomane printr-o politică de apropiere față de imperiile Austriei și Rusiei, cît și Dimitrie Cantemir, cel ce a încercat, alăturîndu-se acțiunilor antiotomane ale țarului Petru I, să recîștige libertatea Moldovei. Instaurarea regimului turco-fanariot a reprezentat o replică pe care Poarta a încercat s-o dea năzuințelor firești spre libertate ale românilor, replică care s-a dovedit însă zadarnică, drumul țărilor române spre libertate fiind deschis și necesitatea recîștigării neatîrnării impunîndu-se din ce în ce cu mai mare necesitate.

Descompunerea feudalismului, formarea națiunii române și a burgheziei, clasă purtătoare de cuvînt, în acea vreme, a ideii naționale, dezvoltarea conștiinței naționale, au făcut ca încă din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea să se cristalizeze un program de eliberare socială și națională a poporului român. Înlăturarea rînduielilor feudale, crearea unui stat unitar dar totodată modern și independent, au devenit obiectivele principale ale luptei poporului român pentru afirmarea legitimă a ființei sale. *Supplex Libellus Valachorum*[1] a reprezentat în acea vreme sintetizarea într-un memoriu a năzuințelor unanime ale poporului român, cu toate că era vorba de un document întocmit numai de intelectuali înaintați transilvani. Cîteva decenii mai tîrziu, mișcarea revoluționară din 1821 — „una din acele mișcări energice, cum scria Bălcescu, care arăt juneţea popoarelor și dorința lor de propășire" — a exprimat dorința românilor de a înlătura rînduielile feudale dar și ferma lor hotărîre de a-și redobîndi independența. Prin legămîntul pe care

[1] Petiție înaintată împăratului Leopold II, prin care intelectuali înaintați din rîndurile românilor din Transilvania au expus revendicările naționale și sociale ale acestora (1791).

Tudor Vladimirescu l-a încheiat cu unii conducători ai Eteriei, cele două părți se angajau să-și elibereze popoarele, acționînd pentru aceasta „prin puterea armelor" și jertfindu-și viața „pînă la ultima picătură de sînge" Mișcarea revoluționară din 1821 a fost reprimată prin intervenția militară a Porții otomane, dar programul de eliberare a poporului român n-a putut fi stăvilit în procesul său de desfășurare. Instaurarea domniilor pămîntene, ca și prevederile păcii de la Adrianopol (1829), care au reafirmat deplina autonomie a Principatelor, au înlăturat monopolul turcesc asupra principalelor produse ale celor două țări și au realipit cetățiile dunărene la Țara Românească, au ilustrat progresivul proces de eliberare ce avea loc și pe care îl sprijinea însăși Rusia țaristă interesată în slăbirea Imperiului otoman și în asigurarea de noi căi de expansiune.

În cel de-al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea, mișcarea națională românească, care îmbrățișa toate cele trei țări, s-a accentuat și țelurile ei au apărut pentru prima dată concretizate într-un program, cel al partidei conduse de Ion Cîmpineanu, partidă ce urmărea „a salva suveranitatea română" și „a reda o patrie liberă și independentă tuturor membrilor risipiți ai națiunii" Conjurația confederativă din Moldova, mișcarea revoluționară de la 1840, „Frăția" din 1843, au militat pentru formarea statului modern, unitar și neatîrnat românesc. Revoluționarii munteni n-au putut acționa fățiș în cursul evenimentelor revoluționare — din pricina situației internaționale a țărilor române — decît pentru o deplină autonomie, „independența din lăuntru", lupta pentru neatîrnare urmînd a fi realizată într-o etapă următoare; în schimb, revoluționarii moldoveni au exprimat după eșecul mișcării din martie 1848 dorința fierbinte a acelor pe care ei îi repezentau de a se realiza „Unirea Moldovei și Țării Românești într-un singur stat neatîrnat românesc" Era o cerință ce tindea să fie generală și generalizată la întreg teritoriul locuit de români. De altfel, diplomația țaristă a sesizat cu îngrijorare țelurile revoluționarilor români. Ea i-a denunțat că urmăreau „răsturnarea ordinei stabilite și unirea celor două Principate într-un singur stat fără vreo legătură cu Rusia sau Poarta otomană".

Indirect, revoluționarii munteni și-au exprimat răspicat dorința de a dobîndi independența statului unitar românesc pe care-l preconizau. „Cum? Credeți că românul nu este gata să se bată cînd ranele robiei sîngeră încă?" — se scria într-un articol din „Pruncul român". Cel mai pregnant a sintetizat poziția conducătorilor înaintați români față de problema independenței Nicolae Bălcescu în articolul său „Drepturile românilor către Inalta Poartă", în care, arătînd cu îndrăzneală că dobîndirea independenței era o problemă a viitorului, cu alte cuvinte că ea era o problemă deschisă, Bălcescu afirma hotărîrea fermă a românilor de a-și apăra drepturile de deplină autonomie și implicit de a-și pregăti cîștigarea viitoare a independenței. „Să nu uităm — scria el — că sîntem datori a apăra naționalitatea și drepturile noastre, de vom fi nevoiți, chiar vărsînd sîngele nostru. De vom cădea în această luptă sfîntă, să cădem încai bărbățește, astfel cum au trăit părinții noștri"[1].

Înăbușirea revoluției muntene și înfrîngerea revoluției în imperiul Austriei a făcut ca programul de eliberare socială și națională a poporului român să nu fie desăvîrșit. Acest program a rămas însă în conștiința poporului român ca o flacără vie, ca un țel ce trebuia neapărat atins. Exprimînd năzuința spre neatîrnare, Bălcescu, care scria în numele întregului popor român, a arătat că într-o viitoare revoluție românii trebuiau să dobîndească „libertatea de sub domnirea străină", „libertatea națională". De pe poziții înaintate, foaia „Junimea Română" cerea în 1851 „o patrie mare și independentă"; „o patrie independentă și liberă" era și țelul pe care-l proclama foaia revoluționarilor exilați, „Republica Română" în același an, iar Cezar Bolliac definea viitorul stat român independent și unitar drept „o singură republică democratică, solidară de toate republicile națiilor Europei"

Războiul Crimeei a făcut din „problema românească" o problemă europeană. Viitoarea organizare a Principatelor a fost îndelung dezbătută de cercurile politice și diplomatice ale continentului, revoluționarii exilați folosind acest prilej pentru a exprima răspicat năzuințele poporului

[1] N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, București, 1953, p. 230.

lor. Cu toate că realizarea statului unitar modern prin unirea Principatelor a reprezentat obiectivul principal al străduințelor patrioților români, obținerea independenței a fost departe de a fi străină țelurilor pe care ei le urmăreau. Expunînd dorințele patrioților români, Dimitrie Brătianu propunea, de pildă, în aprilie 1855, bărbatului de stat englez Robert Peel „crearea unui stat independent la Dunărea de Jos" și tot el cerea lui Clarendon, ministrul de externe al Angliei, în ianuarie 1856 să se redea poporului român locul ce i se cuvenea „ca națiune independentă în marea familie a națiunilor civilizate".

Tratatul de la Paris din 1856 n-a acordat independența Principatelor, dar a afirmat dreptul lor la o deplină autonomie, la „o administrație independentă și națională", ferindu-le totodată de o „protecție exclusivă" și împiedicînd în mod practic imixtiunile unilaterale ale puterilor europene. Adunările ad-hoc din 1857 au reprezentat un nou prilej pentru afirmarea deplinei autonomii a Principatelor și pentru pregătirea dobîndirii viitoarei lor neatîrnări. În Adunarea ad-hoc a Moldovei, Kogălniceanu a afirmat că Principatele aveau „dritul de state suverane" și că „suveranitatea Principatelor este scrisă cu litere mari". El a mai arătat că așa-numitele capitulații — tratate — încheiate între Principate și Poartă garantau „în special dreptul de guvernămînt neatîrnat, dreptul de legislație, adică o întreagă și deplină autonomie". Aceeași poziție de fermă apărare a autonomiei a fost manifestată și în Adunarea ad-hoc de la București. Într-un document elaborat de o comisie a acesteia, însușit prin vot de membrii Adunării, se sublinia faptul că izvorul „nenumăratelor calamități" care loviseră țările românești se găsea în „călcarea drepturilor noastre ca nație". Convenția de la Paris din august 1858 — prin care puterile au încercat printr-o soluție de compromis, ținînd seama și de lucrările Adunărilor ad-hoc, să reorganizeze cele două țări — a reafirmat dreptul de deplină autonomie al Principatelor și a lăsat deschis prin aceasta drumul spre independență.

Prin îndoita alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, statul național român și-a început procesul de constituire. Unirea Moldovei cu Țara Românească trebuia neapărat

întregită prin înnoirea rînduielilor sociale, prin cuprinderea în cadrul statului național ce se înfăptuise a întregului popor român și prin dobîndirea independenței, condiție neapărată a prosperității statului modern ale cărui baze fuseseră puse la 5 și 24 ianuarie 1859. În mod firesc, deși încă o problemă de perspectivă, independența s-a înscris între țelurile pe care a urmărit să le înfăptuiască, sau cel puțin să le pregătească, noul stat românesc. De altfel, independența se lega organic de Unire. Chiar în vara anului 1859, Alexandru Ioan Cuza a plănuit obținerea neatîrnării Principatelor Unite printr-o participare de partea Franței și Piemontului la războiul ce le opunea Austriei. „Ca domnitor — scrisese el — sînt convins de necesitatea de a acționa cu energie și de a scoate toate avantajele posibile din evenimentele care se pregătesc pentru fericirea și independența poporului meu"[1].

Încetarea grabnică a ostilităților din Italia a făcut ca planurile de neatîrnare românești din 1859 să nu poată fi concretizate, dar problema a rămas deschisă pentru o ulterioară rezolvare. Exprimînd convingerea sa în necesitatea dobîndirii neatîrnării, consulul francez Victor Place, prieten al poporului român, aprecia în 1860 că problema românească se rezuma în „autonomia și independența" Principatelor. Un an mai tîrziu, bărbatul politic moldovean Anastase Panu vorbea și el de „completa emancipare" a Principatelor Române. „Este evident — scria alarmat în 1861 ministrul de externe al Imperiului habsburgic — că Unirea nu face decît să deschidă drumul spre o completă independență a Daco-României"[2]

Dacă independența n-a putut fi dobîndită în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, ea a fost, neîndoielnic, temeinic pregătită. Semnificative au fost în această privință noile relații care s-au stabilit cu Poarta otomană. La măsuri militare turcești, Principatele au răspuns prin con-

---

[1] R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României în Paris și rapor-turile politice franco-române sub Cuza Vodă*, București, 1931, p. 166.

[2] Idem, *L' Autriche et les Principautés Unies* (Austria și Principatele Unite), București, 1938, p. 208.

centrarea armatei lor, ceremoniile de investitură ale noului domnitor au fost restrînse la strictul necesar, violările de frontieră n-au mai fost tolerate, Principatele au luptat energic pentru dreptul de a emite paşapoarte proprii, iar vizitele pe care Cuza le-a făcut la Constantinopol în 1860 şi 1864 au arătat limpede, prin atitudinea fermă a domnitorului, că dobîndirea independenţei nu mai era decît o chestiune de timp. Încheierea unor convenţii de natură administrativă privind comunicaţiile telegrafice şi poştale, extrădările, desfăşurarea proceselor în justiţie etc. au exprimat acelaşi curs spre independenţă al Principatelor Unite. „După cum vedeţi — scria I. I. Filipescu în calitate de ministru de externe lui C. Negri, agentul Principatelor la Constantinopol — raporturile internaţionale cu statele vecine tind să consacre într-un fel independenţa noastră politică . . ." Tentativele pentru emiterea unei monede naţionale — romanatul! — ca şi acelea de a emite o decoraţie, s-au înscris pe aceeaşi linie de afirmare a unei suveranităţi şi de pregătire a deplinei neatîrnări. Ferma apărare a autonomiei, împiedicarea imixtiunilor consulare, străduinţele pentru înlăturarea regimului capitulaţiilor (convenţii încheiate între Poartă şi puterile europene, paralizante pentru dezvoltarea economiei Principatelor Unite), au reprezentat, de asemenea, concretizări ale aceleiaşi politici prin care se urmărea înfăptuirea în viitor a statului independent. Un succes deosebit l-a mai reprezentat în această privinţă înscrierea în protocolul încheiat la Constantinopol la 16/28 iunie 1864 — prin care a fost recunoscută legitimitatea actului de la 2/14 mai 1864 — a dreptului statului român de a-şi modifica legiuirile interne fără o prealabilă aprobare din partea puterilor garante. Întreaga domnie a lui Alexandru Ioan Cuza a reprezentat prin realizările sale şi prin liniile directorii urmărite de domnitorul Unirii şi de sfetnicii săi concretizarea ţelurilor de neatîrnare ale poporului român. În momentul brutalei înlăturări a lui Alexandru Ioan Cuza, independenţa României era pregătită şi nu mai trebuia aşteptat decît un prilej internaţional favorabil pentru ca această năzuinţă de veacuri a poporului român să fie materializată într-un act istoric ireversibil.

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI ÎN CEL DE-AL TREILEA SFERT AL SECOLULUI AL XIX-LEA

Începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, procesul de destrămare a orînduirii feudale şi de ascensiune a capitalismului dusese la necontenita dezvoltare a producţiei de mărfuri şi la necesitatea formării unei pieţe interne din ce în ce mai largi şi totodată liberă de ingerinţe străine. Monopolul exercitat de Imperiul otoman asupra principalelor produse ale Principatelor a fost înlăturat în 1829, în temeiul tratatului de la Adrianopol, dar încă din 1774 Moldova şi Ţara Românească începuseră să cucerească treptat libertatea lor economică, Poarta a fost obligată, de altfel, în 1802 să recunoască o îngrădire a monopolului exercitat de ea asupra comerţului exterior al celor două ţări. Apariţia şi dezvoltarea atelierelor de cooperaţie capitalistă simplă, a manufacturilor şi apoi a fabricilor ca şi treptata pătrundere a elementelor capitaliste în agricultură (dezvoltarea agriculturii cu caracter comercial, pătrunderea unei tehnici moderne şi utilizarea muncii salariate) caracterizează dezvoltarea economiei româneşti în perioada destrămării orînduirii feudale. Extinderea pieţei interne, legalizată la teritoriul Principatelor, în aşteptarea cuprinderii înăuntrul ei a întregului teritoriu locuit de poporul român, la 1/13 ianuarie 1848, dată cînd barierele vamale dintre Moldova şi Ţara Românească au fost desfiinţate, ca şi dezvoltarea în ritm viu a comerţului exterior, îndeosebi prin masivul export al produselor cerealiere, au contribuit la grăbirea procesului de descompunere a relaţiilor feudale. Deşi revoluţia de la 1848 a fost înăbuşită, în perioada următoare ei relaţiile capitaliste erau predominante în industrie, iar relaţiile feudale din agricultură se găseau într-un proces de destrămare. Perioada luptei pentru formarea statului naţional a fost totodată o perioadă în care s-a dezvoltat procesul de înlăturare a relaţiilor feudale din economie. Acest proces a cunoscut o evidentă intensificare o dată cu înfăptuirea statului naţional şi el a fost concretizat în agricultură prin reforma agrară din 1864, care a desfiinţat relaţiile feudale din agri-

cultură. Reforma a deschis drum dominației relațiilor capitaliste la sate, constituind totodată o verigă importantă în consolidarea orînduirii capitaliste și încheind procesul de înlăturare a relațiilor feudale în ansamblul economiei românești.

Reforma agrară a creat noi condiții de dezvoltare agriculturii cu toate că relațiile capitaliste instaurate în această ramură a economiei au rămas împletite cu puternice rămășițe feudale. Progresul a fost limitat prin menținerea proprietății moșierești care cuprindea 85% din suprafața deținută înainte de 1864. Dar producția agrosilvică a marcat neîndoielnice progrese, mai ales prin extinderea cultivării plantelor industriale, ceea ce în parte era și o consecință a dezvoltării industriei. Utilizarea mașinilor agricole a crescut; dacă în 1865 erau folosite 312 mașini de treierat, numărul acestora a ajuns în 1873 la 989. Construirea primelor căi ferate și punerea lor în funcțiune începînd cu anul 1869 a creat noi posibilități de dezvoltare agriculturii scăzînd prețul de transport și înlesnind exportul pe uscat. Deși se înregistrează neîndoielnice progrese, dobîndirea independenței țării și desființarea sistemului vamal existent impus de menținerea dominației otomane erau cerințe acute, menite să asigure dezvoltarea deplină a agriculturii românești în noul cadru creat prin înlăturarea relațiilor feudale.

Industria a căpătat condiții mai prielnice de dezvoltare în urma reformei agrare din 1864, capitalismul devenind dominant în ansamblul economiei. Deși industria capitalistă s-a dezvoltat între 1864 și 1877 inegal, lent, reforma din 1864 a contribuit la progresul ei, făcînd să apară o masă de oameni care mai devreme sau mai tîrziu trebuia să-și vîndă forța de muncă. Acumulîndu-se capitaluri însemnate în mîinile moșierilor, cel puțin o parte din ele au fost canalizate în direcția unor investiții în industrie. Înființarea camerelor de comerț și industrie în 1864 și desființarea în 1873 a breslelor devenite anacronice, au contribuit, de asemenea, la o intensificare a dezvoltării industriei. Dar condițiile generale economico-sociale ale României ar fi îngăduit o creștere mai accelerată a industriei, dacă țara ar fi fost independentă și dacă moșierimea ar fi deținut o poziție economică și politică mai puțin importantă.

În perioada 1864—1877 numărul întreprinderilor capitaliste a crescut într-un mod simțitor Numărul întreprinderilor mai însemnate a ajuns de la 51 în 1864, la 136 în 1878. Dacă în 1864 erau patru mori acționate prin forța aburului, în 1878 se înregistrau 12 întreprinderi de această categorie; în 1881 existau în România 17 fabrici de alcool industrial. În 1875 și 1876 s-au înființat la Sascut și Chitila primele fabrici de zahăr. Fabricile de săpun și stearină s-au înmulțit. În 1872 s-a înființat societatea Goetz pentru exploatarea lemnului și transformarea lui în cherestea. Numărul întreprinderilor metalurgice a crescut de la 6 în 1864 la 24 în 1878. O dezvoltare accentuată a înregistrat industria extractivă și în special cea a petrolului, deși metodele de extracție au continuat a fi înapoiate. În 1877 s-au extras 15 100 tone de petrol, față de 4 591 tone extrase în 1864, iar numărul rafinăriilor a crescut de la 8 în 1864, la 20 în 1878. Folosirea mașinilor cu abur în extracția sării, începînd din 1871, a dus la o creștere apreciabilă a producției în acest domeniu; de la 13 800 tone extrase în 1864, s-a ajuns în 1873 la 29 570 tone.

Dezvoltarea industriei românești era însă stînjenită de lipsa de capital, de concurența străină și de lipsa unui sistem protecționist vamal. Deși încheierea convenției comerciale româno-austro-ungare din 1875 a însemnat o reafirmare a deplinei autonomii a țării, ea a constituit, totodată, o grea lovitură dată industriei naționale, deschizînd piața românească industriei austro-ungare și prin aceasta creînd o concurență deosebit de grea industriei autohtone. Industria României nu putea găsi condiții prielnice de dezvoltare decît într-un stat independent, deplin stăpîn pe politica sa vamală și care să poată desfășura o hotărîtă acțiune protecționistă.

O deosebită însemnătate în dezvoltarea economiei românești a avut-o după 1864 apreciabila dezvoltare a căilor de comunicație. Rețeaua de șosele a luat o rapidă extindere, dar în bună măsură datorită unei aplicări deseori abuzive, în dauna țăranilor, a legii din 1868 pentru construirea șoselelor. Mai importantă a fost însă construirea rețelei de căi ferate, cea dintîi fiind linia ferată București—Giurgiu inaugurată în 1869. Dacă la sfîrșitul anului 1869 erau în func-

țiune 173,3 km de cale ferată, în 1878 s-a ajuns la aproape 1 300 km.

În domeniul finanțelor s-au înregistrat, de asemenea, progrese vizibile în perioda următoare anului 1864. Importantă a fost înființarea unui sistem monetar național, care a pus capăt circulației haotice a unei mulțimi de monede și a transformat leul dintr-o unitate de calcul într-o monedă reală. În temeiul legii din primăvara anului 1867 s-a hotărît emiterea de monede românești în aur, argint și aramă. Dacă monedele de aramă au putut fi puse în circulație încă din 1867, emiterea monedelor de aur și argint a întîrziat pînă în 1870 din pricina implicațiilor politice, emiterea de monede fiind un atribut al suveranității, iar titulatura de „domn al românilor", introdusă inițial pe monede, iritînd Austro-Ungaria. Paralel cu emiterea monedei naționale, s-au înființat bănci individuale sau în nume colectiv (în 1876 erau 18), Creditul funciar rural și Societatea de credit urban București, marile societăți de asigurare „Dacia" și „România" și totodată s-a proiectat înființarea Băncii Naționale. În afara unor împrumuturi externe, în general oneroase, s-a putut recurge în cel de-al optulea deceniu al secolului al XIX-lea la însemnate împrumuturi pe piața internă.

După 1864 piața internă s-a extins, circulația mărfurilor s-a intensificat, mai ales după punerea în funcțiune a căilor ferate; a sporit schimbul între orașe și sate și s-au dezvoltat centrele urbane și populația lor Comerțul exterior a cunoscut și el o dezvoltare, relațiile de acest fel fiind întreținute îndeosebi cu Imperiul otoman, Austro-Ungaria, Franța, Italia, Anglia, Rusia etc. În export, locul cel mai important îl ocupau cerealele. Politica vamală inaugurată în 1875 și care s-a reflectat în negocierea unor convenții comerciale și de navigație cu Austro-Ungaria și Rusia, ori a unor aranjamente cu statele occidentale, întemeiate pe convenția cu Austro-Ungaria, a făcut ca balanța comercială a României, excedentară pînă în 1876 inclusiv, să fie în 1877 și 1878 deficitară.

În a doua parte a celui de-al optulea deceniu al secolului al XIX-lea, ca urmare a crizei ciclice europene din 1873, dar mai ales a politicii economice a conservatorilor și a menținerii dominației otomane, economia României se gă-

sea într-un impas, deşi ea marcase evidente progrese. Dobîndirea independenţei apărea în consecinţă ca soluţia menită a oferi posibilitatea unei ieşiri din impas şi totodată a asigura o dezvoltare accentuată, pe baze temeinice, economiei româneşti.

PROBLEMA INDEPENDENŢEI ROMÂNIEI ÎN DECENIUL PREMERGĂTOR CUCERIRII EI

O dată cu formarea statului naţional în prima sa etapă, prin realizarea unirii Moldovei şi Ţării Româneşti, s-a accentuat desfăşurarea procesului desăvîrşirii unităţii naţionale a poporului român în hotarele unui stat unitar, cît şi acela al cuceririi independenţei. Un stat unitar şi modern nu mai putea rămîne în vasalitatea fie chiar în parte formală, a Imperiului otoman. Vizitînd Serbia în 1865, Gheorghe Călinian, un apropiat al lui Alexandru Ioan Cuza şi al lui Kogălniceanu, consemnase apoi observaţiile sale în lucrarea *Echilibrul în Orient sau Serbia şi România*, în care înfăţişase limpede situaţia decadentă a Imperiului otoman, semnalînd implicit necesitatea unei apropiate cîştigări a neatîrnării de către statul român. „La prima vedere — scria el — turcii şi Imperiul turc par ceva gigantic, formidabil, neexplicabil, dar, după un examen mai atent, se vede că e ca o spumă de mare care cînd începe a se tempera, ea se nimiceşte şi totul ce se credea zdrobit supt dînsa, se ridică mai frumos, mai viguros şi mai strălucitor decît înaintea aparentei catastrofe". În acest condiţii, nu era surprinzător că într-o broşură politică de inspiraţie liberal radicală, apărută la Paris la începutul anului 1866, se consemna făţiş că „independenţa României este acum o chestiune înscrisă în dreptul public european şi Europa trebuie să se pronunţe în această privinţă"[1]. Cu alte cuvinte, probelma neatîrnării

[1] *Le Panslavisme, le prince Couza, la Roumanie, la Rusie* (Panslavismul, prinţul Cuza, România, Rusia), Paris, 1866, p. 45.

statului român era considerată ca o problemă deschisă, ce-şi cerea rezolvarea.

Brutala înlăturare a domnului Unirii a creat complicaţii de natură politică României, accentuate o dată cu aducerea lui Carol de Hohenzollern, pe care Poarta otomană refuza să-l recunoască. Evenimentele petrecute în prima jumătate a anului 1866 au pus în primejdie cuceririle din 1859—1864, dar totodată au reactualizat întreaga problemă românească şi implicit problema desăvîrşirii statului naţional român în hotarele sale firesti şi cea a dobîndirii independenţei sale. Fermitatea cercurilor politice înaintate în apărarea drepturilor poporului român de a-şi rezolva el însuşi problemele sale, situaţia internaţională tensionată — mai ales din pricina desfăşurării războiului dintre Italia, Prusia şi Austria — şi poziţia antiotomană a popoarelor balcanice au determinat pînă la urmă Turcia să accepte faptul împlinit în România. Dar mai înainte, ca şi în 1859, armata română fusese concentrată într-o tabără pe Argeş, gata de a acţiona în cazul unui atac turcesc ori eventual de a interveni în Transilvania, pentru ca folosindu-se de complicaţiile militare ale Imperiului habsburgic să realizeze unirea cu cea de-a treia ţară istorică română şi totodată, fără îndoială, să dobîndească independenţa. Încheierea *Sacrei coaliţiuni,* între liberalii de stînga români şi fruntaşi ai mişcării de eliberare bulgare, în martie 1866, făgăduiala de sprijin dată lui Dimitrie Brătianu în iunie 1866 de prinţul Mihail al Serbiei în cazul unui atac otoman, izbucnirea răscoalei din Creta — care va fi de altfel urmată de o vizită la Bucureşti a prinţului Ipsilanti cu o ofertă de alianţă din partea Greciei — toate acestea au contribuit la consolidarea poziţiilor româneşti faţă de Poartă.

În vara anului 1866, liberalii radicali, care promovau linia politică fermă şi luptau totodată pentru o cît mai grabnică desăvîrşire a statului naţional şi pentru cucerirea independenţei sale, au fost înlăturaţi din guvern, linia politică externă fiind imprimată acum timp de mai bine de jumătate de an de liberalul moderat Ion Ghica, înclinat spre încheierea unei înţelegeri cu Imperiul otoman, ceea ce el a şi realizat, în parte cu sprijinul lui Moustier, ambasadorul francez de la Constantinopol. La 11/23 octombrie 1866

Poarta a recunoscut pe Carol de Hohenzollern ca domnitor. Armata statului român a fost limitată la cifra maximă de 30 000 oameni şi s-a acceptat emiterea unei monede naţionale româneşti, punîndu-se însă condiţia includerii unui semn distinctiv care să marcheze dependenţa faţă de Turcia. Tot Ghica a căutat să îmbunătăţească relaţiile cu Imperiul austriac, trimiţînd în acest scop la Viena pe Gheorghe Ştirbei.

În primele luni ale anului 1867, liberalii radicali au pătruns din nou în guvern, Ion Ghica retrăgîndu-se. Noua formaţie ministerială era condusă de C. A. Creţulescu, căruia îi ia locul în vara lui 1867 Ştefan Golescu, urmat apoi de fratele său Nicolae. Pînă în toamna anului 1868 guvernele acestea de nuanţă liberal-radicală acţionează cu fermitate, direct sau indirect, pentru desăvîrşirea unităţii naţionale şi pentru cucerirea independenţei. Are loc la începutul anului 1868 încheierea unui tratat de alianţă cu Serbia, şi cetele bulgăreşti[1] sînt ajutate ori cel puţin tolerate cu bunăvoinţă, iar, pe de altă parte, mai ales în 1867, anul constituirii sistemului dualist austro-ungar, se militează pentru desăvîrşirea unităţii naţionale şi împotriva anexării Transilvaniei la Ungaria. În luna februarie 1868, conservatorul P P. Carp atacînd-o, a caracterizat politica externă „ascunsă" a liberalilor radicali ca avînd drept scop o „soluţie răpede", cu alte cuvinte grabnica rezolvare a problemei independenţei. Exprimînd punctul de vedere guvernamental, Ion C. Brătianu a declarat atunci în Adunare: „... trebuie să ne întărim, să ne organizăm, pentru ca atunci cînd se va dezlega acea chestiune să putem avea un rol; să ştie Europa că este aici un popor tare, armat, organizat şi care are voinţa de a-şi apăra existenţa sa"[2] Concretizînd politica activă pentru o cît mai grabnică împlinire a năzuinţelor naţionale, o lege pentru organizarea puterii armate, adoptată de corpurile legiuitoare în martie şi iunie 1868 şi promulgată la 17/29 iulie, extindea obligaţiile militare asupra tuturor ce-

[1] Detaşamente de luptă ale patrioţilor bulgari organizate pe teritoriul românesc în vederea eliberării Bulgariei de sub dominaţia otomană.

[2] *„Monitorul Oficial"*, nr. 27 din 4/16 februarie 1868, p. 166.

tăţenilor între 20 şi 50 de ani. Comenzi de armament peste hotare şi exerciţiile de tragere la semn organizate de *Societatea română de arme, gimnastică şi dare la ţintă* patronată de guvern, marcau de asemenea hotărîrea pentru o realizare neîntîrziată a idealurilor naţionale.

Politica externă activă şi pregătirile militare ale României nu erau însă pe placul majorităţii puterilor europene. Printr-o *Carte Roşie* guvernul austriac a adus acuzaţii României, iar Prusia şi Franţa au exercitat presiuni pentru îndepărtarea liberalilor radicali de la putere. Domnitorul, pe care-l stînjenea politica radicală şi care, îndeosebi, ar fi vrut ca armata să fie temeinic pregătită, dar fără a căpăta extinderea generală pe care i-o asigura legea din 1868, s-a supus presiunilor externe şi a îndepărtat guvernul Golescu, încredinţînd puterea unei formaţiuni guvernamentale moderate condusă de Dimitrie Chica. Atît acest guvern cît şi celelalte formaţii guvernamentale moderate care i-au succedat, au adoptat o atitudine rezervată faţă de activitatea patrioţilor bulgari şi totodată au refuzat o nouă ofertă de alianţă antiotomană a Greciei, făcută tot prin intermediul prinţului Ipsilanti în 1869, domnitorul fiind de părere că era necesară amînarea încheierii unei alianţe şi îndeosebi a unei acţiuni „pînă ce forţa lucrurilor ar aduce concertul european să rezolve chestia Orientului" Faţă de Poartă s-a adoptat o atitudine conciliantă, abandonîndu-se poziţia dîrză anterioară. În calitatea sa de nou ministru de externe, Vasile Boerescu a vorbit în Cameră în decembrie 1868 despre „perfecta sinceritate a legăturilor noastre seculare cu Înalta Poartă" Cu toate acestea, gazeta aceluiaşi Boerescu cerea în noiembrie 1870 să fie proclamată „independenţa şi regalitatea" Nu era decît un reflex al dorinţei domnitorului, care, folosindu-se de complicaţiile internaţionale, căuta să obţină de la bunăvoinţa puterilor recunoaşterea neatîrnării sale faţă de sultan. Tentativa n-a avut succes, fiind respinsă în primul rînd de Bismarck, cancelarul Germaniei, iar accentuarea crizei interne din România în 1870—1871 — concretizată în acţiuni şi manifestări antidinastice — a dus la un moment dat la discutarea de către puteri a unei intervenţii

militare otomane şi chiar la aceea a eventualei despărţiri a celor două ţări unite în 1859. Actul istoric de la 24 ianuarie era însă ireversibil, iar cursul spre independenţă nu putea fi stăvilit. De la Belgrad soseau veşti încurajatoare la sfîrşitul verii anului 1871, exprimîndu-se nădejdea că „o zi va veni poate cînd s-ar vedea oştile celor două ţări unite pentru aceeaşi cauză: apărarea onoarei lor şi independenţei lor naţionale".

În timp ce radicalii continuau să militeze în afara guvernului pentru o cucerire a independenţei cu forţele proprii ale poporului român[1], cercurile conservatoare guvernamentale şi însuşi domnitorul Carol încercau mai departe o obţinere a independenţei pe calea bunăvoinţei unor puteri şi evitînd orice frămîntări interne. În vreme ce Poarta otomană contesta României însuşi numele, ca şi dreptul de reprezentare diplomatică, ministrul de externe Vasile Boerescu a nădăjduit în vara anului 1873 să dobîndească neatîrnarea României cu sprijinul Austro-Ungariei, Germaniei şi Rusiei. Pentru aceasta au avut loc tratative cu Austro-Ungaria pentru încheierea unei convenţii comerciale avantajoase acesteia, menită a o încuraja să sprijine doleanţa guvernului conservator român. A fost elaborat şi un proiect pentru o proclamare a independenţei, dar neobţinîndu-se sprijinul scontat de la puterile europene amintite, realizarea acestuia a fost amînată — şi de fapt abandonată — într-un consiliu de miniştri de la 24 august/5 septembrie 1873. Independenţa a continuat însă să fie obiectivul principal al poporului român, toate clasele şi păturile sociale dorind-o, fiecare însă de pe propriile-i poziţii şi urmărindu-i realizarea pe căi corespunzătoare acestora. Împrejurările au impus pentru încă cîţiva ani amînarea înfăptuirii ei; totuşi devenea evident că independenţa era cea dintîi năzuinţă naţională ce se cerea neîntîrziat concretizată.

---

[1] În 1870, vara, ei încercaseră a prelua puterea, iar C. A. Rosetti adresase un apel guvernului francez republican cerîndu-i să provoace şi să sprijine o „revoluţie europeană" menită să ducă la eliberarea naţională a popoarelor aflate încă sub dominaţii străine.

IZBUCNIREA CRIZEI ORIENTALE ŞI POZIŢIA ROMÂNIEI ÎN PERIOADA DE SFÎRŞIT A GUVERNĂRII CONSERVATOARE

În vara anului 1875, cîteva luni după ce în România grupările opoziţioniste coalizate începuseră o acţiune energică pentru răsturnarea de la putere a guvernului conservator Lascăr Catargiu, încheind o înţelegere în casa englezului Lakeman — fost în serviciul Porţii sub numele de Mazar Paşa, nume care a trecut şi asupra coaliţiei realizate — problema orientală s-a redeschis cu deosebită acuitate. Răscoala ţăranilor din Bosnia şi Herţegovina împotriva sporirii sarcinilor fiscale şi a exploatării feudalilor otomani a arătat Europei că această problemă era departe de a fi elucidată şi că procesul de destrămare a feudalismului şi de ascensiune a capitalismului nu făcuse decît s-o agraveze accentuînd în mod firesc lupta popoarelor supuse Porţii pentru eliberarea lor naţională. Răscoala din Bosnia şi Herţegovina a repus în discuţie relaţiile Porţii cu toate popoarele supuse într-o formă sau alta dominaţiei ei. Pentru România, Serbia şi Muntenegru, state care beneficiau de o largă autonomie, s-a pus problema cuceririi independenţei. Relaţiile dintre aceste state şi Poartă au marcat o înăsprire, deşi lucrurile continuau să apară învesmîntate în formule diplomatice liniştitoare.

Spre sfîrşitul lunii iulie, Imperiul otoman şi-a manifestat îngrijorarea faţă de unele lucrări de fortificaţii întreprinse de România în zona Dunării. În întrevederea pe care a avut-o cu acest prilej cu ministrul de externe al Porţii, agentul român, generalul Ioan Gr. Ghica, a adoptat o atitudine fermă, care depăşea neîndoielnic atitudinea prudentă a guvernului conservator pe care el îl reprezenta. „Dacă guvernul meu — a precizat el ministrului otoman — a ordonat construirea unor lucrări fortificate pe acele locuri este desigur o precauţie pe deplin justificată de către evidenta înclinare a Turciei în aceşti ultimi ani de a încălca drepturile autonome ale României". Fermitatea agentului român a atras o atitudine conciliantă din partea dregătorului otoman, care „a protestat energic împotriva oricărei presupuneri de în-

tenţii răuvoitoare a Turciei... şi a dezvoltat.. teoriile cele mai pacifice"[1]. Zece zile mai tîrziu, Vasile Boerescu transmitea generalului Ghica instrucţiunile guvernului. El îi arăta că „evenimentele care se petrec în Herţegovina" interesau, dar că ele „nu vor avea nici un ecou", România menţinîndu-se „într-o rezervă desăvîrşită" După această declaraţie de extremă prudenţă, ministrul de externe al guvernului conservator preciza totuşi că în România exista o „simpatie" pentru „naţiunile" balcanice, dar că „interesele noastre cer să ducem o politică naţională separată şi independentă" În consecinţă, se afirma că urma să fie folosită „cea mai strictă şi activă vigilenţă pentru neutralitatea ţării", iar faţă de Poartă se declara politica României „cu totul paşnică şi prietenoasă", ceea ce nu îngăduia a se presupune „intenţii ascunse"

Iniţial poziţia neutralităţii a fost susţinută în 1875 şi de opoziţia liberală, dar curînd, desfăşurarea evenimentelor în Balcani, amploarea pe care a căpătat-o problema orientală, eventualitatea împlinirii aspiraţiilor româneşti, a dus în mod firesc la o atitudine mai fermă, ce se poate remarca atît la opoziţie, mai ales la liberalii radicali, cît şi la guvern. „Dar România — se scria în mod semnificativ la 13/25 noiembrie 1875 în «Românul», organul liberalilor radicali — ce devine şi ce face în aceste împrejurări atît de grave, de la cari, după cum ea va şti să se folosească de evenimente, poate să depindă mărirea sau decăderea ei?" Interpelat în Cameră, Boerescu s-a văzut nevoit să facă o declaraţie, care reflecta neîndoielnic o atitudine mai puţin şovăitoare decît cea pe care el o arătase cu cîteva luni mai înainte. Boerescu a susţinut mai departe necesitatea de a se „păzi cu stricteţe neutralitatea ce ne impun tratatele", dar a adăugat că era totodată necesar „a apăra interesele şi drepturile ţării spre a nu suferi cea mai mică atingere".

Dacă în vara anului 1875 guvernul conservator desmintise pregătirile militare pe care i le atribuise Poarta, la începutul anului 1876 o circulară semnată de însuşi şeful guvernului mărturisea făţiş aceste pregătiri, pe care le motiva

[1] *Documente privind istoria României. Războiul de independenţă*, vol. I, partea a 2-a. Bucureşti, 1954, pp. 7—8.
(Se citează în continuare *Războiul de independenţă*.)

prin „prudență și prevedere" și le lega de concentrările de trupe otomane. Guvernul conservator declara că nu intenționa „să rămînă un spectator nepăsător" dacă neutralitatea țării „ar fi amenințată, fie prin acte de agresiune din partea Turciei, fie prin intervenția vreunei alte puteri, care ar dori, indiferent în ce scop, să ocupe România". „A fost un timp — se preciza mai departe în notă — cînd țara noastră era un cîmp deschis pentru lupte și bătălii, dar acest cîmp a fost îngrădit pentru totdeauna de către garanția colectivă a marilor puteri" Nota arăta răspicat că România nu făcea „în nici un fel parte integrantă din Imperiul otoman, așa cum îi place Sublimei Porți să pretindă" și preciza că „Europa știe că România n-a fost nici cucerită, nici părăsită la bunul plac al Turciei, așa cum Sublima Poartă ar fi dorit să lase să se creadă" În continuare, se sublinia faptul că statul român „n-a înțeles niciodată să renunțe la suveranitate" și că între acest stat și Imperiul otoman exista doar „o convenție cu îndatoriri reciproce" Tratatului de la Paris din 1856 nota lui Lascăr Catargiu îi reproșa că nu-și desăvîrșise opera făcînd din România „un stat puternic și complet independent", căci „atîta timp cît această problemă nu va fi rezolvată, va rămîne totdeauna o cauză de tulburări" Nota punea, de asemenea, ipoteza unei prăbușiri a Imperiului otoman și exprima opinia conservatorilor privind o cîștigare a neatîrnării în acest caz printr-o hotărîre a puterilor europene[1]. Circulara lui Lascăr Catargiu a fost primită cu rezerve în cercurile politice din afara hotarelor, marile puteri fiind în general ostile oricărei complicări a problemei orientale. Un detaliat raport al lui George Costaforu trimis din Viena a arătat, între altele, reaua primire ce fusese făcută circulării de contele Andrássy, ministrul de externe al Austro-Ungariei.

În România luptele politice au devenit din ce în ce mai aspre și au dus pînă la urmă la o înlocuire a guvernului Catargiu printr-un alt guvern conservator de o nuanță ceva mai moderată, condus de generalul Ioan Em. Florescu, guvern de tranziție, căci era evidentă apropiata chemare la putere a coaliției de la Mazar Pașa. Cîteva zile mai înainte,

[1] *Războiul de independență*, vol. I, partea 2-a, p. 64—66.

I. Bălăceanu, în calitate de ministru de externe al guvernului conservator, întocmise o notă-circulară către agenţii diplomatici ai României care a reprezentat în general o dare înapoi faţă de circulara lui Lascăr Catargiu. Deşi exprima din nou „simpatiile" României faţă de popoarele balcanice, nota reafirma neutralitatea, poziţie care a apărut şi în programul de guvernămînt al generalului Florescu înfăţişat Parlamentului puţine zile mai tîrziu.

GUVERNUL COALIŢIEI DE LA MAZAR PAŞA

Douăzeci de zile mai tîrziu, la 28 aprilie/10 mai 1876, Manole Costache Epureanu a format sub conducerea sa guvernul coaliţiei de la Mazar Paşa, încredinţînd lui Mihail Kogălniceanu portofoliul ministerului de externe. Programul noului guvern, deşi continua să fie axat în domeniul politicii externe pe neutralitate, conţinea şi elemente noi, care indicau viitoare încercări pentru o dobîndire a independenţei, folosindu-se tocmai împrejurările externe. „Politica noastră externă va fi paşnică, — se declara în program — va fi plină de respect pentru tractatele internaţionale care statornicesc condiţiunea politică a României care-i asigură independenţa, care-i garantează neutralitatea" Se încerca deci să se creeze o paralelă între ideea de neutralitate şi cea de independenţă, deşi în acea vreme România nu beneficia decît de o largă autonomie. Mai semnificativă era însă afirmaţia că România urma să-şi apere neutralitatea prin forţele sale armate şi că în consecinţă „imperios dar se cere ca ţara să-şi organizeze bine forţele militare" Programul guvernului coaliţiei de la Mazar Paşa depăşea în mod evident limitele guvernelor conservatoare anterioare. La 29 aprilie/11 mai 1876, o zi după formarea guvernului, Kogălniceanu adresa o notă-circulară agenţilor diplomatici ai României, în care se arăta mai rezervat decît fusese guvernul în profesiunea sa de credinţă din ziua precedentă, dar exprimîndu-şi nădejdea că atitudinea ponderată a României va

fi ţinută în seamă de Poarta otomană. Paralel cu aceste afirmaţii de „neutralitate absolută", Kogălniceanu înţelegea însă să tolereze acţiunile cetelor bulgare, acum deosebit de vii, după ce în aprilie izbucnise insurecţia în Bulgaria. De asemenea, în săptămînile următoare, acţiunea politică a lui Kogălniceanu s-a clarificat, evidenţiindu-se că el urmărea să obţină de la Imperiul otoman, în schimbul neutralităţii, concesii care în ansamblu trebuiau să ducă la recunoaşterea independenţei de fapt a României. La 14/26 mai, Kogălniceanu cerea agentului României pe lîngă Poartă ca aceasta, în schimbul atitudinii neutrale a ţării sale „să recunoască denumirea de România cel puţin acum". Două zile mai tîrziu, poetul, publicistul şi luptătorul revoluţionar Hristo Botev pornea din Bucureşti pentru a executa spectaculoasa trecere a Dunării în fruntea cîtorva sute de cetaşi bulgari hotărîţi a se jertfi pentru eliberarea patriei lor.

Între timp, evoluţia crizei orientale indica o complicare a acesteia şi nicidecum o atenuare. Cu toată brutala reprimare a luptei de eliberare a poporului bulgar, Imperiul otoman era departe de a-şi fi restabilit situaţia în Peninsula Balcanică şi, în afară de aceasta, el se găsea în faţa unei grave crize interne. În urma intrării ei în acţiune, mişcarea junilor turci a înlocuit pe sultanul Abdul-Aziz şi a încercat să creeze noi surse de energie imperiului prin instaurarea unui regim constituţional liberal. Dar o lună după detronarea şi înlocuirea sultanului, Serbia a declarat război Porţii şi exemplul ei a fost urmat de Muntenegru cu care era înţeleasă. Această încercare a celor două state autonome balcanice de a rezolva pe calea armelor problema eliberării lor nu putea să nu aibă ecou în România. Deşi guvernul român a continuat să se situeze pe o poziţie neutrală, nepermiţînd formarea de cete armate ori transporturi importante de arme, simpatiile sale pentru Serbia erau totuşi evidente, ele reflectînd simţămintele generale ale poporului român. Totodată, devenea din ce în ce mai limpede că Imperiul otoman se găsea într-o stare de gravă criză şi că procesul destrămării sale era în plină desfăşurare, situaţie care nu putea lăsa nepăsătoare România.

Nu se punea încă problema unei intervenţii armate, dar cursul spre independenţă era neîndoielnic accelerat în urma

Mihail Kogălniceanu

evenimentelor petrecute la sudul Dunării. De altfel, doar cu trei zile înainte ca Serbia să fi declarat război Turciei, Kogălniceanu încheia redactarea unui lung memoriu pe care a doua zi, la 16/28 iunie, îl comunica agenţilor diplomatici ai României şi în care erau expuse în mod documentat şi pe larg revendicările româneşti faţă de Poartă. Exprimîndu-şi speranţa că Turcia, în urma schimbării de regim petrecută la Constantinopol, avea să recunoască că românii reprezentau „un popor prietenos şi sincer care doreşte să aibă cu Turcia legături întemeiate pe cea mai desăvîrşită armonie şi pe cea mai bună înţelegere", Kogălniceanu cerea satisfacerea unor probleme ridicate de relaţiile româno-otomane, ţinîndu-se seama şi de faptul că România menţinuse „cea mai strictă neutralitate" şi că această atitudine „corectă şi leală" trebuia să-şi găsească o legitimă răsplătire. Kogălniceanu cerea din nou recunoaşterea denumirii de România,

dar, totodată, fapt semnificativ, pentru că marca un pas mai departe pe calea revendicării independenței, el pretindea ca Poarta să recunoască „individualitatea statului român". Între recunoașterea individualității și independență distanța era redusă, lucru confirmat de altfel de celelalte revendicări: admiterea reprezentantului României în corpul diplomatic, regularizarea situației supușilor români din Turcia „după modelul situației celorlalți supuși străini" (inclusiv dreptul de judecată al agenților români asupra conaționalilor lor), inviolabilitatea teritoriului român, delimitarea insulelor dunărene situate la hotarul dintre România și Imperiul otoman și fixarea hotarului pe thalweg (firul apei), recunoașterea pașaportului român și, în sfîrșit, ca o încununare a revendicărilor românești și care indica din nou, într-un mod deosebit de pregnant, cursul spre independență, „încheierea cu imperiul a unor convenții comerciale, de extrădare a răufăcătorilor, poștale și telegrafice"[1]. Era evident că încheierea de convenții între România și Turcia ar fi însemnat în mod implicit recunoașterea de către cea din urmă nu numai a deplinei autonomii a statului român, dar și a faptului că acest stat putea avea o acțiune politică externă independentă chiar și față de imperiul sub a cărui dominație încă se găsea, ceea ce în fapt însemna recunoașterea unei ieșiri de sub această dominație.

Declarația de război a Serbiei a fost întîmpinată cu satisfacție la București, deși prudența continua să stea la baza politicii românești. Două zile după declarația de război sîrbească, un mesaj domnesc adresat Parlamentului arăta că îndeplinirea „legilor" neutralității garanta României că „pericolele exterioare" nu urmau să-i depășească hotarele. Dar, în aceeași vreme, semnatarul mesajului își exprima în însemnările sale urările „cele mai arzătoare" pentru lupta inițiată în Serbia și arăta că România încerca să păstreze neutralitatea „cît mai lung posibil", ceea ce indica că se aprecia inevitabilă pînă la urmă antrenarea României în conflictul angajat la sud de Dunăre. Rămînînd neutră, România a căutat să țină războiul cît mai departe de granițele ei și în același timp să dea un ajutor indirect Serbiei prin aceea că

[1] *Războiul de independență*, vol. I, partea 2-a, pp. 192—208.

a cerut Porții „de a scoate din zona de război partea Dunării dintre Serbia și România". Marcîndu-și în același timp hotărîrea fermă de a nu îngădui încălcarea hotarelor sale, România a concentrat un corp de observație la Gruia. Exercitînd o adevărată presiune asupra Porții, România a obținut cîștig de cauză, aceasta concretizîndu-se în răspunsul scris pe care ministrul de externe otoman l-a dat agentului român o săptămînă după ce cererea de neutralizare fusese făcută. Cu o zi înainte de a accepta cerința României, cînd agentul român îi declarase dîrz că un refuz al Porții ar atrage aplicarea neutralizării prin mijloacele proprii ale României, dregătorul otoman apreciase că acest lucru „seamănă a declarație de război".

Puterile europene au primit cu vădită rezervă, iar unele chiar cu o evidentă neplăcere cererile României exprimate de Kogălniceanu în memoriul său din 15/27 iunie. La Londra se vorbise, cu neînțelegere pentru aspirațiile legitime românești, de „ambiție bolnăvicioasă", iar ministrul de externe al Porții declarase că aceasta trebuia să se ocupe în acel moment „cu lucruri mai importante"; pînă și ministrul de externe al Franței, putere tradițional binevoitoare României, apreciase cererile exprimate în nota lui Kogălniceanu drept „primejdioase și supărătoare". Cu toate acestea, nota exprimase răspicat o realitate, aceea că România își revendica dîrz, chiar și pe această cale indirectă, independența.

Tendințele spre o generalizare a conflictului din sud-estul Europei erau evidente. Rusia se pregătea să intervină într-un viitor apropiat și în acest scop ea a căutat să ajungă la o înțelegere cu Austro-Ungaria, ceea ce în parte s-a realizat în întrevederea celor doi împărați de la Reichstadt, la 26 iunie/8 iulie 1876, cînd Austro-Ungaria a acceptat verbal să rămînă neutră, Rusia recunoscîndu-i dreptul de a ocupa parte din Bosnia și Herțegovina. În această vreme, în timp ce în sudul Dunării luptele împotriva armatelor otomane erau în curs, Kogălniceanu, dîndu-și seama că Poarta nu era dispusă să satisfacă cererile pe care el le exprimase în memoriul său de la 15/27 iunie, s-a situat pe o poziție mai radicală, orientată spre război.

Concretizarea acestei poziții a apărut evidentă în circu-

lara adresată de Kogălniceanu agenților diplomatici ai României la 20 iulie/1 august. Aminitind atitudinea de neutralitate adoptată de țara sa în 1875, ministrul român exprima totodată îngrijorările și simpatiile trezite în România de situația existentă în sudul Dunării. „Dacă, într-adevăr — scria el — aceste îngrijorări și aceste simpatii nu pot fi decît comune tuturor națiunilor civilizate și tuturor popoarelor creștine, ele trebuiesc să fie, îndrăznesc s-o afirm cu tărie, cu atît mai vii la noi care sîntem o țară învecinată și avem atîtea legături cu popoarele de pe malul drept al Dunării". Cu hotărîre, Kogălniceanu denunța apoi „ororile" și „masacrele" ce aveau loc. „Se și aud strigăte de indignare și protest din toate părțile — arăta el — și lumea creștină orientală ne învinovățește cu glas tare că consfințim prin neutralitatea noastră și prin tăcerea noastră aceste crime hidoase care au loc aproape la porțile noastre". În încheierea notei, Kogălniceanu reliefa „faptul că frămîntarea în sînul poporului nostru crește pe zi ce trece, că un mare partid politic de la noi s-a și pronunțat categoric în favoarea creștinilor, că armata română freamătă sub jugul disciplinei, doritoare să ia parte la luptă"[1]. Patru zile mai tîrziu, Kogălniceanu preciza într-o nouă notă că existența puternicului curent de opinie care cerea „o modificare a stării actuale de lucruri" putea face guvernul „a se îndepărta de linia de conducere pe care și-a fixat-o și pe care a urmat-o cu sfințenie pînă acum".

GUVERNUL I. C. BRĂTIANU ÎNCERCĂRILE DE A OBȚINE INDEPENDENȚA PE CALEA GARANTĂRII NEUTRALITĂȚII ABSOLUTE. NEGOCIERILE CU RUSIA

Dominată de radicali și de C. A. Rosetti, ales președinte al ei, Adunarea deputaților a votat o adresă de răspuns la mesajul tronului în care se cerea „înarmarea generală" și care totodată — fapt neplăcut domnitorului și primului mi-

[1] *Războiul de independență*, vol. I, partea 2-a, p. 292—294.

nistru Manole Costache Epureanu, care a și demisionat din această cauză — punea sub acuzare fostul guvern conservator. Noul guvern condus de I. C. Brătianu nu l-a mai cuprins în sînul său pe Kogălniceanu, ministerul de externe fiind ocupat de Nicolae Ionescu. Acesta, partizan al neutralității, n-a înțeles să urmeze calea pe care începuse să se angajeze predecesorul său. La 4/16 august 1876 el a adresat o notă agenților diplomatici ai României în care a arătat că guvernul era „mai hotărît ca totdeauna să respecte cu religiozitate îndatoririle ce a contractat prin afirmațiile de neutralitate absolută" Era o neîndoielnică dare înapoi față de poziția pe care se situase Kogălniceanu. Dar Nicolae Ionescu nu era de acord cu toți colegii săi din guvern. Conducătorul acestuia căuta să țină în pas politica României cu evoluția situației internaționale a sud-estului Europei, mai ales după ce devenise evidentă înțelegerea secretă dintre Rusia și Austro-Ungaria, în curs de desăvîrșire, în temeiul căreia un nou război ruso-turc apărea iminent. La 24 august/5 septembrie însuși Nicolae Ionescu va anunța, de altfel, viitoarea vizită pe care o delegație guvernamentală urma s-o facă la Livadia (Crimeea) pentru a se întîlni cu diriguitorii Rusiei țariste. Manifestații ale elementelor extremiste de la Constantinopol cerînd ca „Serbia, România și Muntenegrul să redevie provincii turcești" justificau străduințele românești, mai ales că tot atunci sosea și vestea refuzului Austro-Ungariei de a acorda o garanție pentru neutralitatea absolută, apreciată ca similară independenței depline a statului român pe care Imperiul habsburgic n-o dorea. I. C. Brătianu s-a deplasat în Crimeea, unde cele două părți au căzut de acord în principiu să încheie în viitor o convenție de trecere a armatelor ruse prin România. Vizita de la Livadia a coincis cu o concentrare masivă a armatei române, care apoi a fost ținută pe picior de război pînă în ianuarie 1877 Vizita, ca și măsurile militare, au provocat zvonuri la Belgrad, în luna octombrie, „că la București se proclamase independența și regalitatea", aceasta cu puțin înainte ca între Poartă și Serbia să se încheie armistițiul, care era rezultatul victoriei militare otomane, dar și a presiunii exercitate de puteri și în special de Rusia asupra guvernului de la Constantinopol.

În această vreme, cu toate negocierile cu Rusia, România încerca încă să obțină independența pe calea indirectă a recunoașterii neutralității ei absolute. Spre a obține garanția formală a acestei neutralități, Ion Ghica și C. A. Rosetti au fost trimiși în Occident pentru a sonda atitudinea puterilor De altfel, a doua zi după semnarea armistițiului turco-sîrb, Nicolae Ionescu ceruse ca puterile europene să asigure neutralitatea României „printr-un act internațional", dînd „o garanție specială în previziunea eventualității unui război între una dintre puteri și Turcia" Peste două săptămîni, el cerea într-o altă notă să fie informat asupra atitudinii puterilor față de problema neutralității României, „dacă situația s-ar schimba și un război ar izbucni chiar între puterile garante" La Paris, Ion Ghica l-a vizitat pe ducele de Decazes, cu care a avut o semnificativă convorbire. Ministerul de externe al Franței, încercînd să convingă România la inactivitate, a făcut cu acest prilej declarații concludente din care rezulta dreptul de necontestat al României la independență. „Ați devenit o *națiune* — spunea Decazes — ați știut să vă faceți necesari Europei și ea nu poate să nu vă menție și să nu vă garanteze existența. Nu puteți pieri decît cu distrugerea echilibrului european, ceea ce nu este admisibil, nici astăzi nici mîine". „De fapt — a mai adăugat ministru francez — sînteți independenți, aveți toate prerogativele unui stat suveran; înăuntru faceți cum vreți și ce vreți, în afară încheiați tratate cu puterile Europei, aveți reprezentanți cari sînt primiți întocmai ca reprezentanți ai unei puteri suverane, cu singura deosebire că la anul nou nu sînt primiți în același rînd cu reprezentanții celorlalte state, o diferență neînsemnătoare care depinde de voi să o faceți să dispară prin oamenii ce ne veți trimite"[1]

Dar soluția obținerii independenței pe calea indirectă a garanției speciale de neutralitate s-a dovedit a nu fi viabilă. Puterile au dat răspunsuri evazive, ori, în cel mai bun caz, au dat instrucțiuni reprezentanților lor să pună problema în dezbaterea conferinței care s-a întrunit la Constantinopol în ultima parte a anului 1876 la sugestia Angliei. Asigurările lui Savfet Pașa privind respectarea de către Im-

[1] *Războiul de independență,* vol. I, partea 2-a, p. 399

periul otoman a liniei Dunării chiar dacă armatele ruse ar fi pătruns în România, nu erau suficient de liniştitoare şi nu asigurau nici viitorul statului român şi nici dobîndirea independenţei sale. În mod semnificativ, înaltul ordin de zi dat de domnitor la 8/20 noiembrie 1876 amintea oştirii că „împrejurările pot chema o armată la îndeplinirea celor mai mari destinuri" Mai înainte — la 29 octombrie/10 noiembrie şi la 6/18 noiembrie — Camera şi Senatul votaseră păstrarea mai departe a rezervelor „sub arme", pentru ca în următoarele zece zile aceleaşi înalte corpuri să voteze un credit de 4 milioane pentru completarea armamentului. În această atmosferă de îngrijorare, refuzul Europei de a acorda garanţia neutralităţii absolute, ca şi situaţia în care se găsea poporul român dornic de a-şi cîştiga neatîrnarea, au impus să fie începute tratativele româno-ruse pentru încheierea convenţiei menite a asigura trecerea consimţită a trupelor ruse prin România, dar şi de a deschide acesteia calea spre cucerirea independenţei. După tratative purtate între primul ministru şi diplomatul rus, contele Nelidov, începînd de la 16/28 noiembrie negocierile au continuat cu baronul Stuart, agentul diplomatic al Rusiei la Bucureşti şi cu Bobricov şi Popov, trimişi ai marelui duce Nicolae, comandantul armatei de operaţiuni ruse destinată a acţiona în Europa împotriva Turciei. Anul 1876 s-a încheiat însă fără să se ajungă la încheierea convenţiei, negocierile fiind tergiversate de Rusia pentru care războiul nu era încă o certitudine.

În ultimele luni ale anului 1876 se înfruntau în cercurile guvernului şi ale oamenilor politici ce-l susţineau două linii de politică externă, cea liberal moderată, susţinută de Nicolae Ionescu, de Ion Ghica şi apoi de Dimitrie Brătianu, care urmărea să obţină garanţia europeană a neutralităţii României — independenţa urmînd a fi dobîndită pe această cale — şi cea radicală, susţinută de C. A. Rosetti şi de primul ministru, pentru care înţelegerea cu Rusia — şi în perspectivă luarea armelor în mîini — apărea singura cale realistă care putea duce la independenţă. Dar şi unii şi alţii — partizanii celor două formule erau încă oscilanţi. Astfel, deşi partizan al neutralităţii, Nicolae Ionescu s-a situat totuşi pe o poziţie radicală în partea iniţială a declaraţiilor

de politică externă pe care le-a făcut în Cameră, la 25 noiembrie/7 decembrie. „Linia de apărare a Turciei nu este decît la Dunăre — spusese el — şi turcii nu au dreptul de a cere de la români vreo alianţă, fiindcă tratatul din Paris nu ne obligă la aceasta. Cînd noi vom avea trebuinţă de ajutor, Sublima Poartă este datoare să ni-l dea pentru sacrificiile ce am făcut, rămînînd fideli alături de ea în crizele cele mai mari. Dar în momentul de faţă, cînd ea refuză populaţiunilor creştine de dincolo de Dunăre ceea ce ne-a acordat nouă sub direcţiunea Europei, mi se pare că ea mai ales nu ar avea acest drept". El mai adăugase că popoarele sud-dunărene purtau un război „legitim" şi „necesar". Concluzia discursului fusese totuşi o pledoarie a necesităţii de a se rămîne ferm pe poziţiile neutralităţii, Ionescu subscriind deci încă o dată planului obţinerii neatîrnării pe calea garantării neutralităţii absolute de către puterile europene[1]. A doua zi, în vreme ce erau înfiinţate opt noi regimente de dorobanţi, semn de prevedere pe linia eventualităţii unei participări militare la evenimente, Dimitrie Brătianu era trimis la Constantinopol cu instrucţiuni de a obţine „o garanţie specială" pentru neutralitatea „perpetuă" a României, ori, în caz de război, „o garanţie specială pentru respectarea drepturilor, a neutralităţii şi a integrităţii" ţării.

Dar încercările de a obţine garanţia neutralităţii absolute, ca şi de altfel în general lucrările conferinţei de la Constantinopol, au arătat că nu aceasta era calea care putea duce la o soluţionare a problemei orientale. Încurajaţi de Anglia, dregătorii otomani au făcut pe sultan să promulge o constituţie la 11/23 decembrie 1876, care, sub aparenţe liberale, nega drepturile naţionale ale popoarelor supuse dominaţiei Porţii, iar statele autonome vasale imperiului erau declarate „provincii privilegiate" făcînd parte integrantă din Imperiul otoman. În timp ce Nicolae Ionescu şi Dimitrie Brătianu îşi făceau iluzii şi mai încercau să obţină independenţa pe calea indirectă a recunoaşterii şi garantării neutralităţii — Dimitrie Brătianu cerînd ministrului de externe să rostească cuvinte binevoitoare Porţii şi ca domnito-

[1] *Războiul de independenţă*, vol. I, partea 2-a, p. 471—474.

rul să trimită o scrisoare sultanului — se vădea din ce în ce mai limpede că guvernul otoman era departe de a satisface vreuna din doleanțele românești. De altfel, după ce la 10/22 decembrie sugerase încheierea unei convenții comerciale romîno-turce, prin care indirect Poarta urma să recunoască parte din revendicările României și în primul rînd individualitatea ei, însuși Nicolae Ionescu a fost silit să ia o atitudine categorică în chestiunea încălcării drepturilor internaționale ale țării prin stipulațiile noii constituții otomane. Dar insistențele repetate ale agentului român la Constantinopol de a obține o reafirmare din partea Porții a poziției internaționale deplin autonome a României s-au lovit de un refuz îndărătnic, deși aceste insistențe se întemeiau pe atitudinea categorică a corpurilor legiuitoare de la București și a guvernului român.

Văzîndu-se care era evoluția negocierilor de la Constantinopol, unde cererile României nu fuseseră luate în considerare, vădindu-se că planul dobîndirii indirecte a independenței prin obținerea garantării neutralității dăduse greș și mai ales ținîndu-se seama de atitudinea Porții care, în loc de a face concesii, pretindea o accentuare — fie și formală — a dominației ei, era evident că linia de politică externă a liberalilor radicali se dovedea ca fiind cea justă. Cînd s-a discutat caracterul jignitor al prevederilor constituției otomane în Adunarea deputaților, primul ministru a declarat răspicat că „niciodată sabia lungă a lui Baiazet și Mohamet nu a putut să pătrundă în munții României, unde cutează astăzi să străbată Midhad Pașa cu constituția lui" Cuvintele sale nu făceau decît să exprime o stare de indignare generală. „Agitațiunea care a domnit în zilele din urmă în București și în toată România — scria două zile mai tîrziu, la 24 decembrie 1876/5 ianuarie 1877, ziarul „Românul" — unde izbirea ce ne aduce Turcia a fost cunoscută, neastîmpărul, indignațiunea ce se manifestau cu curagiu și în gura mare mulțimea publicului, care ziua înțesa stradele în grupe ce discutau cu animațiune, eară seara pînă la o oră foarte înaintată umplea toate tribunele și staționa în jurul Camerei; această suflare, înfine, ale cărei vibrațiuni erau un curent de indignațiune patriotică, pe care nimeni

n-a cutezat a-l înfrunta în față, era proba cea mai vădită că reprezentațiunea națională, în modul în care trata chestiunea și în rezoluțiunea ce a luat, răspundea simțămîntului unanim al tuturor românilor".

Atitudinea Porții, calificată pe drept cuvînt de „absurdă" de însuși ministrul de externe al Austro-Ungariei, și eșecul conferinței de la Constantinopol au clarificat linia politică pe care trebuia să se angajeze România spre a-și dobîndi independența. Curentul antiotoman s-a intensificat și în zilele de 5—6/17—18 ianuarie 1877, majoritățile parlamentare au luat în dezbatere problema convenției cu Rusia, cea mai mare parte a deputaților și senatorilor pronunțîndu-se pentru încheierea și semnarea ei. Clarificarea aceasta a dus însă, pe de altă parte, la o opoziție fățișă a liberalilor moderați, susținători ai căii neutralității, față de radicalizarea politicii externe a României. În consecință, D. A. Sturdza, iar apoi Gh. Vernescu și Nicolae Ionescu s-au retras din guvern, cel din urmă girînd totuși ministerul de externe timp de încă două luni. D. A. Sturdza a atacat politica de înarmare a guvernului, a reintrat apoi pentru scurtă vreme în guvern, pentru ca la 21 februarie/5 martie să-și dea din nou demisia. Ion Ghica, la rîndul său, a publicat în luna martie 1877 broșura O *cugetare politică*, în care, nevrînd să recunoască evidentul eșec al încercării de a se obține prin negocieri de la puteri recunoașterea independenței României, s-a pronunțat în mod fățiș potrivnic liniei de cîștigare a independenței prin război. Broșuri de pe aceeași poziție au publicat și D. A. Sturdza și Nicolae Ionescu. Dar curînd, cursul evenimentelor avea să confirme încă o dată că nu această poziție, ci cea a liberalilor radicali era cea justă. Reprezentanții puterilor europene, întruniți la Londra, au încheiat un protocol prin care au cerut Porții reformele necesare unei satisfaceri măcar parțiale a doleanțelor popoarelor balcanice. Refuzul Porții, al cărui ministru de externe a declarat că Turcia nu putea primi ca stat independent „nici un fel de supraveghere colectivă", care i-ar crea „o poziție umilitoare și fără exemplu pe lume", a făcut războiul iminent. Zece zile mai tîrziu, ministrul de externe Gorceakov scria reprezentanților diplomatici ai Rusiei că „acum calea armelor a devenit o necesitate"

ÎNCHEIEREA CONVENȚIEI DE TRECERE ROMÂNO-RUSE. IZBUCNIREA RĂZBOIULUI RUSO-TURC

La începutul primăverii anului 1877 starea de tensiune dintre România și Turcia s-a accentuat. Încă de la 10/22 martie comandantul trupelor de la Calafat a primit dispoziții de a respinge „vreo somație de la comandamentele trupelor turcești de a evacua posturile Calafatului", opunînd chiar „forța" unui eventual atac. Cîteva zile mai tîrziu, I. Bălăceanu, agentul României la Viena, a avut o violentă altercație cu ambasadorul otoman. La afirmația acestuia că „exemplul Serbiei" și faptul că Rusia țaristă n-o ajutase trebuiau să servească „de lecție" României, agentul român îi răspunsese răspicat: „Nu ne este teamă de dv.". La 21 martie/2 aprilie, patru bărci turcești au fost respinse cu salve de puști cînd s-au apropiat de malul românesc.

Împrejurările impuneau acum României o neîntîrziată hotărîre. La 31 martie/12 aprilie, guvernul român a luat hotărîrea de a mobiliza armata și totodată de a convoca un consiliu de coroană, cu menirea de a da prilej foștilor conducători de guverne — cu excepția conservatorilor Lascăr Catargiu și Ioan Em. Florescu, puși în acel moment sub acuzație — de a-și expune punctele de vedere în problemele stringente ce se puneau țării. Ministrul de externe I. Cîmpineanu scria în ziua următoare, la 1/13 aprilie, lui Bălăceanu la Viena că „războiul este tot atît de inevitabil cît și iminent". Deși el asigura în aceeași vreme că România urma să se situeze în continuare pe poziția „neutralității complete", însăși poziția pe care el o va adopta în consiliul de coroană din aceeași zi avea să contrazică această asertiune destinată probabil cercurilor politice din capitala Austro-Ungariei.

Consiliul de coroană a dezvăluit atitudini contradictorii — reflectînd poziția de clasă a susținătorilor lor — în privința căii pe care urma să se angajeze România. Reprezentanții moșierimii liberale s-au situat în general pe o poziție de „neutralitate absolută". Bosianu a cerut „trecerea liberă și pentru turci și pentru ruși", iar I. Ghica „neutralitatea perfectă", în timp ce Manole Costache Epureanu recomanda

să nu se pună vreo „stavilă" trecerii armatelor ruse, dar era potrivnic totodată cooperării și se arăta dispus să accepte o ocupare a Calafatului, importantă poziție strategică, de către turci. Alți reprezentanți ai moșierimii liberale și-au exprimat părerea, a cărei concretizare ar fi putut avea urmări grele pentru țară, ca neutralizarea să fie obținută prin chemarea în România a armatelor austro-ungare. Atitudinea aceasta se explica prin aceea că deși și acești moșieri liberali erau interesați în obținerea independenței, ei se temeau totodată de război și de transformările sociale ce i-ar fi putut urma. În fața șovăirilor și chiar a propunerilor deosebit de primejdioase pentru viitorul țării, a intervenit în dezbatere C. A. Rosetti, printr-o declarație scurtă dar categorică în care s-a opus intrării turcilor pe teritoriul național, „pentru că ei trec spre a aduce resbelul", și a recomandat hotărît încheierea convenției cu Rusia. Pe o poziție similară s-au situat I. Cîmpineanu și I. C. Brătianu, conducătorul guvernului, ca și ceilalți miniștri și pe o poziție apropiată, deși încă șovăitoare — propunînd de pildă o neutralizare a Calafatului — Mihail Kogălniceanu. Domnitorul s-a declarat și el de opinia guvernului său.

Zarurile fuseseră aruncate. Cercurile guvernante au luat hotărîrea de a semna convenția cu Rusia și — implicit — pe cea de a cuceri independența printr-o cooperare militară cu Rusia și cu popoarele balcanice. Deși s-a încercat să se obțină o respectare unilaterală a neutralității din partea Turciei, era evident că antrenarea României în război era inevitabilă. La 2/14 aprilie I. Cîmpineanu căuta încă să mai obțină asigurarea Porții că teritoriul român „nu va fi invadat", dar în zilele următoare generalul Al. Cernat prelua ministerul de război și Mihail Kogălniceanu, personalitate de prestanță, ministerul de externe. Era, evident, vorba de încredințarea a două ministere-cheie celor două personalități, tocmai avîndu-se în vedere cele ce urmau să aibă loc. Kogălniceanu a semnat la 4/16 aprilie convenția cu Rusia.

Evenimentul reprezenta un succes al liberalilor radicali care militaseră în acest sens, de îndată ce constataseră că popoarele balcanice erau prea slabe pentru a-și putea asigura prin propriile mijloace eliberarea și că în consecință

C. A. Rosetti

calea spre neatîrnare nu putea consta decît în utilizarea conflictului ruso-turc. Convenţia asigura armatei ruse „libera trecere prin teritoriul României şi tratamentul rezervat armatelor amice", iar cheltuielile întreţinerii ei pe teritoriul român urmau să fie suportate de guvernul ţarist. Rusia „se obliga a menţine şi a face a se respecta drepturile politice ale Statului Român, astfel cum rezultă din legile interioare şi tratatele existente, precum şi a menţine şi a apăra integritatea actuală a României" Convenţiei propriu-zise, care cuprindea patru articole, îi era anexată o convenţie-anexă care stabilea, în 26 articole, toate detaliile referitoare la trecerea şi staţionarea trupelor ruse. Înţelegerea româno-rusă fusese elaborată în aşa fel, prin străduinţele negociatorilor români, încît să fie apărate interesele ţării lor şi însăşi încheierea ei marca un pas spre independenţă, cele două părţi apărînd în formularea documentului ca state suverane, neamintindu-se nicăieri de supunerea României dominaţiei Porţii.

Kogălniceanu s-a străduit să obţină concursul puterilor europene pentru ca, prin presiuni exercitate asupra guver-

nului otoman, să se evite ca România să fie transformată în teatru de război, el comunicînd totodată cu dîrzenie Porții că guvernul român refuza să admită „invadarea" țării de trupele turcești. Dar puterile europene s-au arătat ostile sau rezervate față de apelul României, doar de la Roma venind știrea încurajatoare, deși platonică, că „sprijinul ferm al guvernului regal nu va lipsi României". Guvernul german a refuzat să se angajeze la o intervenție în favoarea României, iar contele Andrássy vorbea lui Bălăceanu despre „imposibilitatea" Austro-Ungariei „de a opune un veto formal la trecerea Dunării de către turci".

Mobilizarea decisă la 31 martie/12 aprilie, a fost decretată la 6/18 aprilie, hotărîndu-se să fie chemate sub arme cele patru divizii ale armatei permanente ca și rezerva lor, armata teritorială compusă din dorobanți și călărași, milițiile și garda civică. În timp ce mobilizarea era în curs, ministrul de război ordona la 9/21 aprilie colonelului Rosnovanu: „Fiți deștepți în contra oricărei debarcări la Oltenița!" În aceste condiții apărea de-a dreptul ciudată invitația pe care marele vizir a adresat-o chiar a doua zi, la 10/22 aprilie, domnitorului României propunîndu-i „măsuri militare" comune pentru apărarea „principatului"; răspunsul guvernului român a fost abil, arătîndu-se că numai parlamentul putea lua hotărîri în această privință și că întrunirea acestuia urma să aibă loc la 14/26 aprilie. Dîndu-și seama că România era hotărîtă să-și realizeze neatîrnarea colaborînd cu Rusia, Turcia a interzis legăturile telegrafice cifrate dintre București și agenția României de la Constantinopol și a mers pînă acolo încît a trimis două vapoare la Oltenița care au constrîns la o temporară retragere pe militarii români (11/23 aprilie).

La 12/24 aprilie 1877 Rusia a declarat război Turciei. Marele duce Nicolae, fratele țarului și comandantul armatei ruse pe frontul din Europa, a dat o proclamație în care anunța românilor intrarea oștenilor săi „ca vechi prieteni și voitori de bine" Armata rusă și-a început înaintarea către Dunăre, pătrunderea ei în România înaintea aprobării convenției de corpurile legiuitoare fiind scuzată printr-o scrisoare adresată de marele duce Nicolae lui Carol I ca avînd loc „în virtutea necesităților strategice".

La 14/26 aprilie s-au deschis dezbaterile în Cameră asupra problemei convenției româno-ruse. Mesajul prin care a fost deschisă sesiunea extraordinară a corpurilor legiuitoare, motiva linia politică pe care se angajase România. Se arăta că „stăruințele" pentru recunoașterea neutralității țării „ca un drept" fuseseră infructuoase și că în consecință „România .. nu mai are să compteze decît pe sine". Țara trebuia ferită „să nu devină teatrul războiului", „cu orice preț, cu orice sacrificiu", chiar recurgîndu-se la „brațul" fiilor ei, deci la război. În continuare, mesajul justifica încheierea convenției cu Rusia, arătîndu-se că țarul declarase „că nu este în intențiunile sale, că nu este în voința sa" de a atinge drepturile și instituțiile României. „Ca semn de recunoașterea individualității noastre politice și de asigurarea pașnicei funcționări a instituțiunilor noastre — se sublinia mai departe în mesaj — București, capitala României nu va fi ocupat de trupe ruse". Se făcea apel apoi la membrii corpurilor legiuitoare, cerîndu-li-se să dea guvernului „mijloacele trebuitoare pentru a putea face față greutăților resbelului, pentru a apăra drepturile și interesele României" În încheiere, se prezenta ca țel al străduințelor „reînălțarea României, împlinirea misiunei sale la gurele Dunării și mai presus de toate, menținerea drepturilor ei *ab antiquo*, apărarea integrității hotarelor ei"[1].

În cursul dezbaterilor ce au avut loc în Cameră și în Senat, majoritatea reprezentanților s-a arătat favorabilă liniei politice adoptată de guvern. Kogălniceanu a respins „frumoasa floare fără coloare și miros a neutralității", iar motivele adînci ale unor îngrijorări ale conservatorilor față de mersul către război l-a dezvăluit intervenția deputatului Nicolae Blaremberg, care a exprimat teama ca nu cumva să apară „un al doilea Vladimirescu"; era evidentă teama conservatorilor față de implicațiile pe tărîm social ale războiului. Cu toate acestea, convenția a fost adoptată în Cameră cu 69 de voturi împotriva a 25, iar în Senat cu 41 de voturi împotriva a 10. Acest vot favorabil convenției și deci implicit căii pe care o alesese guvernul, corespundea opiniei marii majorități a poporului. „Fără distincțiune de

[1] *Treizeci de ani de domnie ai regelui Carol I. Cuvîntări și acte*, vol. I, București, 1897, pp. 397—399.

clasă, ca un singur om — relata prefectul de Buzău la 17/12 aprilie felul în care locuitorii județului întîmpinaseră rechiziția cailor pentru nevoile armatei— neținînd socoteală nici de străgăniri de drum sau de lipsa de mijloace toți s-au întrecut, unii în ofrande de cai și sume de bani, ceilalți au primit fără murmur prețurile ce li s-au oferit de comisiunea mixtă, așa că în toate inimile se părea că nu există altă idee decît nobilul sentiment d'a contribui fiecare în marginile posibilului la nevoile țării"[1].

ACȚIUNILE POLITICE ȘI MILITARE ALE ROMÂNIEI ÎN PREAJMA PROCLAMĂRII NEATÎRNĂRII

După mobilizare, diviziile a III-a și a IV-a au ocupat poziții în sudul Munteniei, apărînd Bucureștii de o eventuală invazie otomană, iar diviziile I-a și a II-a au preluat paza frontierelor oltene și îndeosebi a poziției strategice de la Calafat. Armata rusă înainta spre Dunăre, atingînd la 20 aprilie/2 mai porturile Galați și Brăila, moment cînd diviziile românești, în executarea unui ordin al statului major, au ocupat poziții mai înaintate pe linia dunăreană a hotarelor. În aceeași zi, ministrul de interne a adresat o circulară prefecților județelor dunărene în care anunța că nu mai exista vreun pericol de invazie, întrucît frontiera era „asigurată contra oricărei încălcări, parte de oștirile imperiale rusești, parte de armata română".

Dar atît timp cît întreaga armată de operațiuni rusă nu fusese încă concentrată la frontierele sudice ale țării și cît un acord pentru o cooperare militară în condiții de egalitate nu fusese stabilit între România și Rusia, Kogălniceanu ținea să păstreze pe plan diplomatic o îndrituită rezervă. Într-o circulară adresată agenților diplomatici români, Kogălniceanu prezenta la 21 aprilie/3 mai România drept abandonată de Europa „între două armate numărînd sute

[2] *Războiul de independență*, vol. II, pp. 267—268.

de baionete" — el referindu-se la refuzul puterilor europene de a acorda garanţia neutralităţii absolute — ceea ce o determinase „să-şi asigure cel puţin un guvern, frontierele sale, drepturile şi interesele sale". Refuzînd să se angajeze prea departe faţă de Rusia, atît timp cît condiţiile colaborării militare şi însăşi această colaborare nu puteau fi considerate drept probleme elucidate, şi în consecinţă nedînd curs repetatelor sugestii ale cercurilor conducătoare ţariste privind venirea domnitorului român în întîmpinarea ţarului la Chişinău ori cel puţin la frontieră, România păstra totodată o atitudine fermă şi intransigentă faţă de Poartă. Cînd Grigore I. Chica, girantul agenţiei de la Constantinopol, a primit o încunoştinţare necorespunzătoare de la ministerul de externe otoman, a răspuns acestuia plin de demnitate, la 22 aprilie/4 mai, că „agenţia nu va permite fără protest, termenii susmenţionatei note verbale, nici nu va considera sau nu va accepta să se considere ca *suspendată din funcţiunile sale*"[1].

În faţa ameninţării unei invazii otomane, locuitorii zonei de frontieră dunărene — în special orăşenii — şi-au părăsit în mare parte aşezările. Despre Olteniţa se nota într-un document din 25 aprilie/7 mai că „locuitorii din oraş sînt mai toţi plecaţi; n-au mai rămas decît vro 20 sau cel mult 30 case să fie locuite şi cîteva prăvălii" Bombardarea de către turci a Brăilei la 21 aprilie/3 mai, apoi a Calafatului, Bechetului, Olteniţei şi Călăraşilor, a motivat această evacuare preventivă, mai ales cînd trupe neregulate otomane vor aborda chiar la malul românesc şi vor răpi vasele cu grîne staţionate la Bechet.

Dar agresiunilor şi incursiunilor otomane li s-a dat replica imediată. Unităţile din zona de frontieră au primit dispoziţii de a respinge pe agresori „la caz de vro încălcare", iar atitudinea inabilă a Imperiului otoman a accentuat starea de spirit favorabilă războiului în România, cucerirea independenţei pe calea armelor dovedindu-se ca neapărată. La 25 aprilie/7 mai, „Românul" a cerut proclamarea neatîrnării şi el nu făcea decît să reflecte hotărîrea cercurilor guvernului de a riposta agresiunii şi de a folosi

[1] *Războiul de independenţă*, vol, II, p. 354.

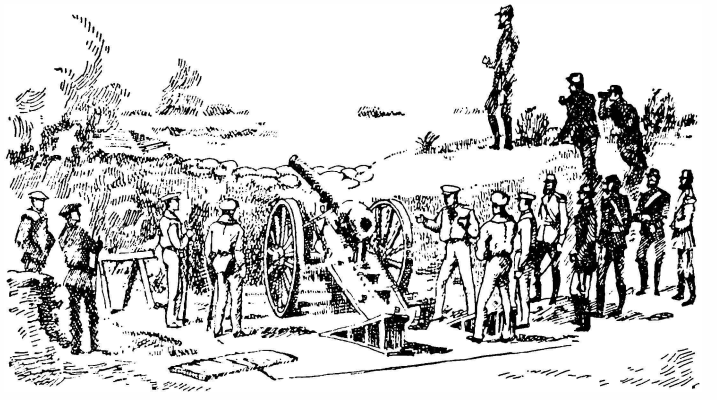

Bateria Mircea la Calafat (mai 1877)

prilejul ce se oferea pentru cucerirea independenței. Într-adevăr, în ziua următoare, la 26 aprilie/8 mai, artileria românească de la Calafat a răspuns energic bombardamentului artileriei din Vidin. Lăsînd mai întîi ca turcii să tragă cinci lovituri de tun, artileria românească a replicat la cea de-a șasea trăgînd asupra Vidinului 130 de lovituri. Riposta românească a fost dată atunci cînd în linii generale operațiile de mobilizare fuseseră încheiate și România dispunea de 58 700 ostași și 190 tunuri, în afara miliților și gărzilor civice; de asemenea, trupele ruse înaintaseră simțitor, încă de la 24 aprilie/6 mai o divizie rusă ajungînd la Plumbuita. Răspunsul la agresiunea otomană a coincis și cu încheierea ocupării de trupele române a noilor poziții pe graniță, indicate prin dispozițiile din 21 aprilie/3 mai ale statului major.

Loviturile de tun trase asupra Vidinului au fost motivate de Mihail Kogălniceanu într-o circulară adresată agenților diplomatici ai României. A doua zi, la 27 aprilie/9 mai, I. Bălăceanu declara la Viena că guvernul român se va găsi în situația de „a respinge forța prin forță", ceea ce va pune România „în stare de război cu Turcia". Faptul că tocmai la 26 aprilie/8 mai oficiosul conservator „Timpul" a făcut o declarație de solidarizare își păstrează de asemenea întreaga semnificație. Deși divergente pe planul politicii in-

terne şi continuînd a se situa pe poziţii diferenţiate în domeniul politicii externe, cercurile politice româneşti se arătau acum unanime în a accepta ceea ce era socotit inevitabil şi de a susţine, cel puţin pentru un timp, în ceea ce privea pe conservatori, efortul dobîndirii independenţei pe calea armelor.

Oamenii politici nu făceau decît să dea expresie unei atmosfere generalizate de entuziasm, dorinţei fierbinţi a poporului român de a-şi cuceri, cu jertfe chiar, independenţa. „Nu vă puteţi face ideie — scria la 27 aprilie/9 mai corespondentul ziarului francez «Le Constitutionnel» — de indignarea care domneşte la Bucureşti contra turcilor. Lumea e hotărîtă la cele mai mari sacrificii pentru a cuceri independenţa"[1]. În ziua următoare, agentul Austro-Ungariei raporta de la Bucureşti, relatînd despre „agitaţia continuă a cercurilor reprezentanţilor poporului, care tinde la declaraţia de independenţă şi de război contra Porţii" El informa cercurile conducătoare de la Viena asupra unor întruniri ce avuseseră loc la 27 aprilie/9 mai şi în care „se pledă în cuvîntări pătimaşe că poporul român n-ar trebui să lase să-i scape ocazia bine venită de a culege rodul copt al independenţei sale politice şi în acelaşi timp să se apere cu arma în mînă contra îndrăznelii turceşti" Agentul socotea „o viitoare declaraţie de independenţă prin cameră şi senat" ca „o eventualitate extrem de verosimilă"[2]

Începînd de la 26 aprilie/8 mai au avut loc repetate dueluri de artilerie româno-otomane pe linia frontierei dunărene, la Giurgiu, la Oltenita, la Izlaz etc. Spiritul de luptă al armatei, pe deplin mobilizată, era din cele mai bune. „Armata — scria un martor italian al evenimentelor — se bate bucuros; nu e un singur dezertor între soldaţii de rînd, ofiţerii nu mai pot de dorinţa de a se distinge" „Oamenii sînt sănătoşi, robuşti — observa la 23 mai/4 iunie un corespondent din Bucureşti al foii „Le Bien Public" Ofiţerii îşi cunosc meseria. Bateriile de artilerie sînt în perfectă

---

[1] N. Iorga, *Războiul pentru independenţa României. Acţiuni diplomatice şi stări de spirit*, Bucureşti, 1927 p. 91.

[2] *Războiul de independenţă*, vol. II, p. 449.

stare şi au atelaje într-adevăr surprinzător de frumoase. Cînd artileria a defilat ieri pe podul Mogoşoaiei, nu te săturai admirînd-o".

PROCLAMAREA INDEPENDENŢEI ROMÂNIEI

Dacă marea majoritate a poporului se pronunţa hotărît pentru ruperea oricărei legături cu Poarta şi proclamarea independenţei, în cercurile politice mai existau ezitări. Kogălniceanu însuşi se opunea încă imediatei proclamări a independenţei, „temîndu-se să nu aducă fapte pripite şi vătămătoare", cum se însemna în memoriile domnitorului. La 29 aprilie/10 mai, gruparea liberal-radicală a cerut Camerei ruperea dependenţei faţă de Poarta otomană şi proclamarea stării de război, căci România „stat de sine stătător, are drept la o viaţă proprie a sa". Cu prilejul discuţiilor, deputatul liberal Stolojan a subliniat că dependenţa de Imperiul otoman stînjenea „dezvoltarea noastră economică" Dezbaterile au dus pînă la urmă la un vot de compromis, ceea ce reflecta faptul că liberalii radicali nu izbutiseră încă să realizeze o majoritate favorabilă punctului lor de vedere. S-a votat cu 58 voturi contra 29 şi 5 abţineri o moţiune prin care era declarată starea de război şi se recomanda guvernului de a obţine independenţa la sfîrşitul războiului. Acest vot a fost considerat nesatisfăcător de majoritatea poporului şi de gruparea liberal radicală al cărei oficios a atacat pe cei „opuşi independenţei absolute" şi a arătat că ultimul cuvînt îl vor avea în această privinţă milioanele „cu opincă", care înfrîngînd pe turci pe cîmpul de luptă vor proclama „că ţara lor, România, apărată cu pieptul lor, este şi va rămîne pururea un stat de sine stătător".

Cu toate ezitările care mai existau în unele cercuri politice şi care nu reflectau ostilitate faţă de ideea independenţei, dar oglindeau teama de consecinţele externe, în caz de înfrîngere şi mai ales pentru unii teama de implicaţiile

sociale ale participării directe a României la conflict, cursul spre independență se desfășura impetuos. Atingerea liniei Dunării de armata rusă a avut ca urmare pe de o parte deplasarea armatei române în Oltenia, în conformitate cu înțelegerea celor două comandamente, iar, pe de alta, pregătirea trecerii fluviului. În această nouă situație, comandamentul român a dat dispoziții nu numai pentru rezistență la orice încercare de agresiune otomană, dar și pentru incursiuni pe malul drept al Dunării. La 4/16 mai unitățile de la Calafat primeau ordin de a acționa în teritoriul otoman „spre a ataca porturile turcești, a ridica aprovizionări, dacă va fi posibil și a captura vasele lor", evitîndu-se însă „orice încăierare mai mare"; ordine similare au primit și unitățile de la Bechet. În legătură cu o participare efectivă la luptă și mai ales pentru a negocia condițiile unei cooperări, domnitorul a făcut la începutul lunii mai cîteva vizite la Ploiești unde a purtat discuții cu marele duce Nicolae.

Independența era mai mult ca oricînd năzuința fierbinte a întregului popor și actele de agresiune otomane nu făceau decît să confirme necesitatea imperioasă a proclamării ei. La 9/21 mai 1877 deputatul Nicolae Fleva a interpelat guvernul și a cerut lămuriri în legătură cu anunțarea către puteri a independenței absolute a țării. La interpelarea ce a avut loc într-o atmosferă entuziastă, tribunele Camerei fiind pline de public, a răspuns Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe. Deplin convins de data aceasta de oportunitatea și necesitatea proclamării independenței României, Kogălniceanu a rostit un discurs memorabil în care a definit răspicat noua situație a statului român față de Imperiul otoman. „... În stare de rezbel, cu legăturile rupte — spunea el — ce sîntem? sîntem independenți; sîntem națiune de sine stătătoare . . Am ajuns la scopul urmărit nu de azi, ci pot zice, de secole și mai cu deosebire urmărit de la 1848 încoace ...". Kogălniceanu a ținut să sublinieze că și pînă atunci legăturile ce uniseră pe români de Poarta otomană nu fuseseră decît acelea ale unei vasalități incomplete. „Noi nu am fost vasali, — a declarat el — Sultanul nu a fost suzeranul nostru. Însă, era ceva. Erau niște legături *sui generis*, niște legături care erau slabe cînd românii erau tari; niște legături care erau tari cînd românii erau slabi" Mi-

nistrul de externe a afirmat apoi, în mijlocul aplauzelor, că era convins că nici un român nu „va mai consimți ca România să reintre în poziținea ei de mai înainte, rău definită, hibridă și jignitoare". „Așadar — proclama Kogălniceanu — d-lor deputați, nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața Reprezentanței Naționale că noi sîntem o națiune liberă și independentă" Dar, conștient de faptul că proclamarea neatîrnării trebuia să fie confirmată în fața Europei prin dovedirea capacității românilor de a exista constituiți într-un stat neatîrnat, Kogălniceanu mai adăuga. „Noi trebuie să dovedim că sîntem națiune vie, trebuie să dovedim că avem conștiința misiunii noastre, trebuie să dovedim că sîntem în stare să facem și noi sacrificii pentru ca să păstrăm această țară și drepturile ei pentru copiii noștri, și această misiune în momentele de față este încredințată fraților și fiilor noștri care mor la hotare ."[1]. După discursul lui Kogălniceanu, Camera a adoptat aproape în unanimitate — 79 de voturi pentru și 2 abțineri — o moțiune prin care lua act că „independența absolută a României" primise „consacrarea oficială". În aceeași, zi, Senatul a votat și el o moțiune prin care declara că el considera statul român „independente" și totodată invita guvernul „a lucra ca independența să fie recunoscută și garantată de marile puteri europene"

Rezultatul voturilor corpurilor legiuitoare a fost întîmpinat cu un viu entuziasm în capitală, avînd loc puternice manifestații și o impunătoare retragere cu torțe organizată de studenți, de muncitori, de mici burghezi. Corespondentul ziarului „La France" vorbea despre mulțimea „beată de entuziasm" care întîmpinase cu uriașă bucurie vestea proclamării neatîrnării. Prima etapă în procesul de cucerire a independenței care constase în proclamarea ei de Cameră și Senat, a fost întîmpinată cu o satisfacție deosebită nu numai în capitală, ci, cum era firesc, în întreaga țară. În ziua următoare, rezultatul votului a fost comunicat domnitorului de o delegație a corpurilor legiuitoare și cu acest prilej primul ministru a precizat că nu era vorba de o „aventură", ci de „apărarea drepturilor și a independenței

---

Războiul de independență, vol. II, p. 667—669.

noastre". Domnitorul a răspuns printr-o cuvîntare — pe care i-o întocmise Kogălniceanu — în care se exprima satisfacţia pentru înlăturarea „legăturilor rău definite şi fără nici un temei care se chema la Constantinopol suzeranitate şi la Bucureşti vasalitate". În faţa situaţiei care se crease însuşi oficiosul conservator „Timpul" scria la 11/23 mai că „în fumul tunurilor ce devastează malurile noastre au zburat şi ultimele urme de datorii din parte-ni către fostul aşanumit suzeran" Celălalt ziar de opoziţie, „Presa", scria în aceeaşi vreme: „Nu este deputat, nu este senator, nu este român care să nu aibe legitima aspiraţie şi nobila dorinţă de a-şi vedea patria de sine stătătoare şi statul român admis în concertul statelor europene suverane şi independente ..".

Proclamarea independenţei României a fost comunicată puterilor europene prin intermediul agenţilor diplomatici ai ţării. Puterile s-au arătat, în cazul cel mai bun, rezervate şi în general răuvoitoare şi neplăcut impresionate de actul împlinit la Bucureşti. Turcia a declarat că îşi păstra „drepturile intacte", iar Anglia a cerut măsuri de pedepsire a statului care-şi proclamase neatîrnarea faţă de Poarta otomană. Franţa, una din puterile care sprijinise în mod constant procesul de făurire şi de organizare a statului modern român, a adoptat o poziţie de rezervă. Ducele de Decazes, ministrul de externe francez, a evitat un timp să întîlnească pe agentul diplomatic al României, iar apoi i-a declarat că actul realizat la Bucureşti dăduse „libertate" puterilor, eliberîndu-le de garanţia acordată României. Cu toată această „excesivă rezervă", agentul român se arăta optimist pentru viitor şi-şi exprima convingerea că Franţa va lua apărarea ţării sale „la momentul oportun", adică în momentul tratativelor de pace.

Austro-Ungaria a adoptat, în comparaţie cu celelalte puteri, o atitudine ceva mai binevoitoare. Andrássy a declarat chiar la 31 mai/12 iunie lui Bălăceanu: „Noi vă vom apăra şi vă vom susţine, pentru că noi avem interesul să o facem". Totuşi, cu două săptămîni mai înainte, agentul român de la Viena observase cu destul temei, ţinînd, desigur seama de fireasca tendinţă a poporului român spre desăvîrşirea uni-

tăţii sale naţionale, că „România nu a fost niciodată pentru Austria o vecină supărătoare, dar ea ar putea să devină într-o bună zi". În orice caz, Austria a adoptat o poziţie de rezervă neutră, atît faţă de România cît şi faţă de Turcia, Andrássy declarînd lui Bălăceanu că Austro-Ungaria îşi păstra dreptul de a lua o hotărîre în această problemă „cînd va fi vorba despre reglementarea şi recunoaşterea rezultatelor în urma războiului". Atitudinea Austro-Ungariei va fi apoi adoptată de toate puterile. Rezerva ministrului de externe austro-ungar nu va putea însă opri pe Bălăceanu de a-i face o declaraţie categorică privind solidaritatea poporului român în problema independenţei. „Nu există două opinii în România în chestiunea independenţei — i-a spus el — cum nu există forţă omenească care ar putea să ne pună din nou sub jugul dezonorant al Turciei"[1].

Germania, din partea căreia domnitorul nădăjduia un sprijin mai eficient, a adoptat aceeaşi atitudine de rezervă, arătînd totodată că poziţia ei finală în problema independenţei statului român urma să depindă „de felul cum interesele supuşilor şi acţionarilor germani vor fi reglementate în România". Chiar şi Rusia, cu care se încheiase convenţia specială de la 4/16 aprilie, şi care în curînd va solicita cooperarea militară a României, a evitat de a se situa pe o poziţie categorică în problema neatîrnării româneşti. Ea a recunoscut independenţa României *de facto,* dar nu *de jure,* exprimînd totodată părerea că această problemă urma să fie reglementată de „ansamblul puterilor europene".

Singura dintre puteri care a manifestat o simpatie făţişă faţă de lupta pentru independenţa poporului român a fost Italia. „Cît despre România — observase ziarul „L'Italie" încă din luna aprilie — Italia nu are decît să-i ureze a ieşi din vîrtej mai tare şi mai solidă. Legăturile de sînge care ne unesc cu românii, sforţările generoase ale Piemontului în a-i ajuta independenţa şi simpatia care întotdeauna a inspirat politica italiană în raporturile ei cu România, totul concurge pentru a îndreptăţi urarea ce am făcut"[2]. Deşi la

[1] *Războiul de independenţă,* vol. III, p. 107.

[2] N. I o r g a, *op. cit.,* p. 80.

ştirea proclamării independenţei secretarul general al ministerului de externe italian declarase reprezentantului României că „totul depinde de soarta armelor", simpatia guvernului italian era evidentă, acelaşi secretar general spunînd în mod semnificativ reprezentantului român că „nimeni nu poate reîntoarce rîurile, în munţi, la izvorul lor". Cu această ocazie, Obedenaru, reprezentantul României la Roma, ţinuse să observe că nu puteau exista „doi fraţi siamezi dintr-o naţiune tînără, virilă, muncitoare, cinstită.. şi dintr-un stat în descompunere".

În condiţiile rezervei pe care au adoptat-o puterile europene, era evident că proclamarea independenţei trebuia consfinţită printr-o participare eficientă la război în temeiul căreia România să poată revendica la masa tratativelor recunoaşterea neatîrnării ei. În afară de aceasta, independenţa nu trebuia să apară ca un dar al puterilor şi nici ca rezultatul unui consens al acestora, ci ca recunoaşterea caracterului ireversibil al unui act împlinit de poporul român şi consfinţit de el pe cîmpul de luptă. „Să ne batem întîi vitejeşte — scria Bălăceanu de la Viena la 14/26 mai. Nu puteţi să vă închipuiţi binele moral pe care ni l-a făcut atitudinea, aşa de hotărîtă, a micii noastre oştiri" În aceeaşi zi, oficiosul liberal radical „Românul" arăta că „dorinţa noastră cea mai vie este de a vedea armata noastră trecînd Dunărea şi mergînd să contribuiască la nimicirea unei dominaţiuni devenită odioasă lumii întregi".

Entuziasmul patriotic şi spiritul de luptă nu se constata doar la unii diplomaţi sau în publicaţiile periodice situate pe poziţii înaintate, ci el domina oştirea românească care, ea cea dintîi, cerea să fie trimisă în lupta pentru libertatea ţării. Plecînd din Craiova la Calafat, unitatea căreia îi aparţinea voluntarul tipograf Ştefan Georgescu, era, potrivit mărturiei acestuia, plină de optimism şi de dorinţă de luptă. „Atît eram de voioşi — scria Ştefan Georgescu — încît credeam că nimic nu va putea rezista în contra noastră". La Oltenita oştenii au declarat că doreau să treacă Dunărea şi că dacă nu li se vor da luntri pentru aceasta, vor trece fluviu înot. Acest entuziasm al armatei corespundea stării de spirit a întregului popor. În mod semnificativ, numeroşi învăţă-

Sentinela (după N. Grigorescu)

tori, profesori, funcţionari şi-au dăruit o parte din salariu pe toată durata războiului pentru a fi utilizată în satisfacerea nevoilor armatei; iar locuitorii judeţului Brăila au cerut arme pentru a se apăra direct împotriva incursiunilor otomane. Masele, care nădăjduiau ca o dată cu independenţa să cucerească o nouă situaţie pe plan social, şi-au dat întregul aport la cauza cuceririi neatîrnării. Entuziasmul maselor era cu atît mai lăudabil cu cît cercurile guvernante nu se arătau preocupate în suficientă măsură de apărarea inte-

reselor țărănimii. Țăranii folosiți la transporturile militare nu erau plătiți, munca celor plecați la oștire nu era îndeplinită; în schimb, soțiile și copiii lor erau puși să lucreze pentru arendași.

Deosebit de semnificativă a fost adeziunea pe care și-au dat-o la războiul de independență cercurile socialiste din România. „Azi e timpul — se scria în «Socialistul» chiar în luna proclamării neatîrnării — cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirurilor trecute, iau armele pentru a-și apăra independența" Membri ai cercurilor, îndeosebi studenți mediciniști, vor cere să plece voluntari pe front.

Lupta pentru neatîrnare corespundea năzuințelor celor mai adînci ale întregului popor român, deoarece cucerirea acesteia avea să creeze noi posibilități de dezvoltare țării și să asigure în viitor desăvîrșirea unității statale a poporului român în granițele sale firești. Din această cauză, românii din afara hotarelor statului român au manifestat și ei un firesc entuziasm față de lupta pentru cucerirea independenței. Tineri transilvăneni și chiar și elevi de liceu bucovineni au trecut granița clandentin pentru a se înrola în oștirea ce urma să cîștige pe cîmpul de luptă recunoașterea dreptului României la independență.

Presa românească transilvană cuprinde în epocă corespondențe referitoare la evoluția evenimentelor din România, ca și articole în care se sugera realizarea în viitor a unității naționale desăvîrșite a poporului român. În multe localități din Transilvania s-au organizat comitete, care au întreprins colecte de bani, de îmbrăcăminte și de materiale sanitare pentru ostașii din România. „Evenimentele în Orientul Europei — arătau intelectualii din Sălaj — cari siliră și pe România să îmbrace față de război și să-și sacrifice viața și averea fiilor săi pentru apărarea vetrei strămoșești ne impun atît din punct de vedere al umanității, cît și din al legăturii de sînge în care sîntem cu frații noștri cei de dincolo de Carpați, imperios ca să facem și noi ceva pentru alinarea durerilor fraților noștri"[1].

---

[1] Ioan Ardeleanu, *Din frămîntările românilor sălăjeni*, în „Transilvania", LXIX (1938), nr. 1, p. 11—12.

DESFĂŞURAREA OPERAŢIILOR MILITARE PÎNĂ LA TRECEREA PRIMELOR UNITĂŢI ROMÂNEŞTI LA SUDUL DUNĂRII

După proclamarea independenţei, acţiunile militare pe linia Dunării s-au intensificat. Ele s-au concretizat nu numai în respingerea incursiunilor otomane, ci şi în acţiuni ofensive româneşti. Totodată, guvernul român a căutat să asigure o participare militară la conflagraţie în condiţii în care individualitatea României şi a armatei ei să fie recunoscută de Rusia. În primăvara anului 1877, cercurile conducătoare ţariste nu se arătau însă favorabile unei cooperări cu armata română, crezînd că forţa militară a Rusiei era suficientă pentru a duce la înfrîngerea Imperiului otoman. În cursul lunii mai, Carol I a participat la mai multe consilii şi consfătuiri de război, care au avut loc la Ploieşti cu marele duce Nicolae, iar apoi, după sosirea ţarului, şi cu Alexandru II. Ofertele de colaborare pe care le-a făcut domnitorul în înţelegere cu guvernul — el declarînd, între altele, ţarului că „aşteaptă de la război asigurarea independenţei ţării" (26 mai/7 iunie) — s-au lovit de răspunsuri evazive. Această atitudine a continuat să fie păstrată de Rusia ţaristă şi după ce ţarul a vizitat Bucureştii, unde C. A. Rosetti i-a vorbit în cuvîntarea de întîmpinare despre „România liberă şi independentă" şi unde poporul i-a făcut o manifestaţie, care nu exprimase dragostea faţă de ţarism, ci dorinţa unei conlucrări militare care urma să ducă la consfinţirea independenţei proclamate la 9/21 mai.

România întreprinsese, între timp, eforturi vizibile pentru a asigura întărirea capacităţii ei militare. Dacă în februarie 1877 cele 13,5 milioane de lei afectate necesităţilor militare nu reprezentaseră decît 15,48% din buget, suma aceasta a fost întregită în luna mai cu alte 10 milioane, pentru a mai fi completată, apoi, pînă la sfîrşitul anului, cu încă 15 milioane. S-au făcut comenzi de armament în străinătate, deşi aducerea armelor s-a lovit de dificultăţi cauzate îndeosebi de „neutralitatea" Austro-Ungariei, şi totodată s-au lansat subscripţii pentru dotarea armatei cu mijloacele

de luptă necesare. La 7/19 septembrie Kogălniceanu declara în mod semnificativ: „avem braţe, dar nu avem puşti". Entuziasmul poporului în susţinerea războiului s-a materializat în subscrierea unei sume importante pentru achiziţionarea de puşti în temeiul căreia se puteau cumpăra nu mai puţin de 50 000 de arme. Ducerea războiului s-a mai întemeiat pe masive rechiziţii însumînd în total peste 11 milioane de lei şi pe ofrande în valoare de aproape 10 milioane de lei. Graţie concursului poporului, dotarea armatei cu mijloace de luptă corespunzătoare s-a putut desăvîrşi în scurtă vreme, ceea ce a constituit un neprecupeţit ajutor în acţiunile militare pe care tînăra armată română le-a avut de îndeplinit.

La 31 mai/12 iunie, Carol I a luat comanda armatei, iar în ziua următoare primul ministru a cerut ministrului de război ca incursiunile otomane să nu rămînă nepedepsite („să simtă turcii că nu pot prăda în România fără revanşă"). Străduinţele cercurilor guvernante de a dovedi Europei capacitatea militară a poporului român erau pe deplin secondate de entuziasmul oştenilor. „În fiecare seară — scria în «Augsburger Allgemeine Zeitung» un corespondent din România — muzicile regimentelor atrag cu cîntecele lor naţionale pe soldaţii liberi de serviciu a întregii brigade la un foc voios şi este fermecător să vezi la lumina lunii batalioane întregi jucînd hora, la care cîteodată iau parte şi ofiţerii, ceea ce înveseleşte şi mai mult pe soldaţi"[1]. La rîndul său, ofiţerul transilvănean Moise Grozea, care a luat parte la campanie, arăta că ostaşii „plini de abnegaţiune oftează pe malul Dunării, dorindu-şi momentul în care să realizeze speranţele naţiunii".

Armata română a fost departe de a sta inactivă în perioada următoare mobilizării ei. După ce a asigurat apărarea pe întreaga frontieră dunăreană, în aşteptarea atingerii liniei fluviului de către armata rusă, ea s-a deplasat în Oltenia, unde armata rusă nu a mai trebuit să-şi disloce unităţile sale. Prin aceasta România a contribuit la succesele pe care le-a repurtat armata rusă în prima parte a campaniei. În aceeaşi perioadă, unităţile româneşti au executat lucrări

---

[1] N. Iorga, *op. cit.*, p. 105.

de fortificații și amplasamente pentru artilerie și totodată și-au desăvîrșit instrucția. Capacitatea de luptă a unor divizii a fost întărită prin înlocuirea la 12/24 iunie a puștilor învechite „Dreyse" prin armele „Krnka", puse la dispoziție de guvernul rus. În luna iunie, armata română era pe deplin pregătită pentru a întreprinde operații militare de anvergură împotriva armatei otomane.

După pătrunderea pe teritoriul României, armata rusă se îndreptase spre Dunăre, folosind toate mijloacele de comunicație ce-i stăteau la îndemînă — inclusiv căile ferate românești — înaintarea ei fiind acoperită de oștirea română. După ce a atins linia fluviului, armata rusă s-a pregătit pentru acțiunea ofensivă în Imperiul otoman. În conformitate cu planul de acțiune al comandamentului suprem rus, lovitura principală urma să fie dată pe direcția Șiștov-Șipca-Adrianopol-Constantinopol, o lovitură secundară urmînd să se desfășoare spre est iar alta spre vest (Nicopole, apoi Plevna). În noaptea de 9/21 spre 10/22 iunie corpul al XIV-lea rus a trecut în Dobrogea pe la Ghecet, în fața Brăilei, desfășurînd începutul loviturii secundare spre est. Lovitura principală a început să fie executată cîteva zile mai tîrziu, prin forțarea Dunării în dreptul Zimnicei. În noaptea de 14/26 spre 15/27 iunie a avut loc trecerea unei divizii din corpul al VIII-lea. Divizia a fost urmată de întregul corp și sub protecția acestuia s-a construit un pod de vase în perioada 15/27 iunie-20 iunie/2 iulie. Solicitată de comandamentul rus, artileria românească a executat în ziua de 14/26 iunie un impetuos tir de diversiune asupra Vidinului și totodată aceeași artilerie a protejat prin tirul ei mișcările trupelor ruse și strîngerea materialului destinat construirii podului de la Zimnicea. La 15/27 iunie Șiștovul a fost cucerit de oștenii ruși. A urmat apoi o impetuoasă ofensivă pe direcția preconizată a loviturii principale. La 25 iunie/7 iulie, a fost cucerit Tîrnovo, la 7/19 iulie pasul Șipca, iar la 14/26 iulie Stara Zagora, dincolo de Balcani. Drumul spre Constantinopol părea deschis, dar, între timp, în vestul frontului, după succese inițiale, armata rusă a suferit insuccese, care au oprit desfășurarea loviturii principale și au amînat desăvîrșirea ei timp de o jumătate de an.

Deşi Austro-Ungaria sfătuia România, prin intermediul lui Bălăceanu, să nu treacă Dunărea, dîndu-i în acelaşi timp asigurarea că independenţa „este un fapt asupra căruia nu se poate reveni", aceasta era hotărîtă să participe la campania din sudul Dunării deoarece ştia că actul de la 9/21 mai trebuia întărit prin jertfe de sînge. Îndemnuri pentru trecerea Dunării veneau prin agentul României de la Paris, de la prinţul Ipsilanti. „Trecerea Dunării de către trupele noastre — relata agentul român opinia lui Ipsilanti — ar avea încă un avantaj nu mai puţin important; ea ar contribui la apropierea dintre diversele forţe creştine din Orient şi ar realiza astfel, în mod evident, această unitate de vederi şi de interese care va trebui să mărească partea sa de influenţă în aranjamentele ce se vor face"[1]. Străduinţele României pentru a asigura participarea armatei sale la campanie se loveau însă de evidenta rezervă a Rusiei ţariste. Succesele militare o făceau pe aceasta să refuze să accepte o colaborare în condiţiile de egalitate reclamate de guvernul român.

Încă de la sfîrşitul lunii iunie, armata de vest a ajuns în apropiere de Nicopole. Pentru cucerirea cetăţii a fost solicitat din nou concursul artileriei româneşti de la Izlaz şi de la Turnu Măgurele. Artileria românească a fost la înălţimea cerinţelor. „Ofiţerii superiori ruşi — arăta într-un raport comandantul brigăzii I din divizia IV-a — ce au văzut trupele acestea în acţiune, nu încetau de a-şi exprima într-un mod simţit şi repetat admiraţia lor pentru tirul şi purtarea fiecăruia"[2]. Într-un raport adresat marelui duce Nicolae, generalul rus Stolîpin a evidenţiat purtarea remarcabilă a artileriştilor români, „atenţia pricepută" a colonelului Cantili, „precizia artileriei" datorită maiorului Fălcoianu, „vitejia cum şi ştiinţa militară a tuturor ofiţerilor" Stolîpin reliefa totodată curajul şi siguranţa soldaţilor români şi semnala că îi văzuse reparînd un amplasament „sub un foc infernal al duşmanului". El arăta că un căpitan scosese unul din tunurile sale „în cîmp deschis pentru ca să lovească mai bine" şi menţiona distrugerea unui tun turcesc de către sergentul Leonida.

[1] *Războiul de independenţă*, vol. IV, p. 251.
Ibidem, p. 481.

Cu toate succesele repurtate de artilerişti şi cu tot spiritul de luptă manifestat de întreaga armată română, problema unei conlucrări în condiţii de egalitate şi a unei participări militare româneşti în operaţiile de la sud de Dunăre nu era elucidată. În timp ce comandamentul român dispusese să fie cercetate ţărmurile Dunării pentru alegerea unui punct de trecere şi se arăta preocupat de construirea unui pod de vase propriu, comandamentul ţarist se mulţumea să recurgă la sprijinul artileriei româneşti şi apoi, după capitularea Nicopolei (4/16 iulie), să ceară trupelor româneşti să facă oficiul de a escorta pe prizonierii turci. La sugestia hotărîtă a lui Kogălniceanu, domnitorul a răspuns printr-un refuz, arătînd că oştirea română nu era dispusă să escorteze prizonieri pe care nu-i făcuse. Dar chiar în acele zile problema colaborării armatei române în lupta împotriva Imperiului otoman a căpătat noi aspecte, în urma dificultăţilor şi a insuccesele suferite de armata rusă de vest în faţa Plevnei.

La 7/19 iulie generalul Krüdner a emis ordinul de atac pentru cucerirea Plevnei. Prima bătălie desfăşurată în ziua următoare împotriva puternicei cetăţi pe care iscusitul general otoman Osman Paşa o întărise puternic, favorizat şi de un mediu geografic prielnic, s-a soldat însă cu un insucces concretizat în pierderea a aproape 3 000 de oameni. Acest fapt a determinat cercurile conducătoare ţariste la mai multă maleabilitate faţă de România. La rîndul său guvernul român a înţeles necesitatea de a da un sprijin armatei ruse de vest ţinînd seama de dificultăţile în care aceasta se găsea şi de primejdiile pe care le-ar fi putut aduce pentru România înfrîngerea ei gravă. Totodată, sprijinul dat urma să clarifice problema participării româneşti la operaţiile militare de la sudul Dunării. Răspunzînd apelului comandamentului rus şi satisfăcînd totodată dorinţa arzătoare de luptă a oştenilor, comandamentul român a acceptat pentru început să autorize divizia a IV-a să treacă la Nicopole parte din unităţile sale care urmau să ocupe cetatea, eliberînd forţele ruse de aci pentru ca acestea să poată ajuta corpul operativ de la Plevna. De altfel, cu toate că generalii ruşi continuau să fie rezervaţi în problema cooperării, mulţumîndu-i doar degajarea forţelor lor de la Nicopole, şeful

statului major român dădea instrucțiuni comandantului diviziei a IV-a de a „coopera mai departe, fie chiar la Plevna" și de a cuceri Rahova cu trupele românești pentru ca prin aceasta să fie evidențiat aportul dat de români în războiul antiotoman. La 16/28 iulie primele unități românești au trecut Dunărea și au debarcat la Nicopole. „Primul vapor a dus înainte drapelul român — comunica locțiitorul lui Kogălniceanu agenților diplomatici ai României — muzica intonînd imnul național român"

TRECEREA CORPULUI DE OPERAȚII ROMÂN LA SUDUL DUNĂRII

Cu toate că intențiile inițiale ale comandamentului țarist fuseseră doar acelea de a obține degajarea trupelor de la Nicopole, în mod practic, începînd de la 16/28 iulie armata română s-a găsit angrenată în operațiile armatei de vest. Faptul că la 17/29 iulie regimentele de dorobanți și de artilerie primeau drapelul „în preziua mergerii pe cîmpul de onoare", indica limpede hotărîrea comandamentului român de a lărgi acțiunea trupelor românești la sudul Dunării. De altfel, chiar în acele zile situația grea în care continua să se găsească armata de vest rusă a dus la extinderea operațiilor militare românești pe malul drept al Dunării. În ziua de 18/30 iulie noul atac rus împotriva Plevnei a eșuat, deși de data aceasta armata țaristă a aruncat în foc 40 000 de ostași împotriva celor 30 000 strînși pînă atunci sub ordinele lui Osman Pașa. Armata de vest a suferit grele pierderi cifrate la circa 7 000 morți și răniți. Drept urmare, marele duce Nicolae a insistat pentru asigurarea cooperării militare româno-ruse la sud de Dunăre. „Turcii — a telegrafiat marele duce lui Carol I — grămădind masele cele mai mari la Plevna, ne prăpădesc. Te rog să faci fuziune, demonstrație, și dacă e posibil trecerea Dunării pe care o vrei..."[1]. În aceeași zi, colonelul Slăniceanu, dînd urmare

[1] N. Iorga, *op. cit.*, p. 127

unei cereri a comandamentului rus, aprobase ca un alt regiment să treacă la Nicopole. Telegrama marelui duce, deşi primită încă cu rezerve de conducătorul guvernului, care voia ca detaliile cooperării să mai fie clarificate, a convins pe domnitor, în calitatea sa de comandant al armatei, la o acţiune hotărîtă în sudul Dunării. În consecinţă, la 20 iulie/1 august întreaga divizie a IV-a a primit dispoziţii să treacă fluviul şi să coopereze cu armata rusă „la Plevna sau unde va fi cerută" Peste trei zile, Carol I motiva lui Kogălniceanu care se afla în acea vreme la Viena, unde purta convorbiri cu Andrássy, că trecerea diviziei a IV-a fusese determinată de „marile greutăţi" în care se găsise armata rusă şi-l anunţa că aceeaşi situaţie avea să ducă la apropiata trecere peste fluviu şi a diviziei a III-a. În aceeaşi zi, se trimitea marelui duce Nicolae răspunsul la telegrama sa din 19/31 iulie în care i se arăta că 30 000 de oşteni români erau gata de a trece Dunărea pentru a cuceri Plevna, dar nu pentru a acţiona mai departe. O nouă ordine de bătaie împărţea armata română în *armata de operaţiuni* pusă sub comanda genralului Alexandru Cernat şi alcătuită din 3 divizii — diviziile III şi IV şi divizia de rezervă — şi un *corp de observaţie,* care trebuia să continue să asigure paza frontierelor sudice ale ţării şi care era format din diviziile I şi II. Totodată, erau chemate sub arme miliţiile din Oltenia şi puse sub comanda generalului N. Haralambie.

Încă de la 20 iulie/1 august întreaga divizie a IV-a a început operaţiile de trecere a Dunării; la 31 iulie /12 august divizia se găsea în întregime la sudul fluviului. Între timp, au început convorbiri menite a asigura „individualitatea" armatei române în operaţiile militare comune ce urmau să fie întreprinse la Plevna. În acest scop s-au purtat negocieri în ziua de 4/16 august la marele cartier rus de către primul ministru I. C. Brătianu însoţit de colonelul Slăniceanu. Cu toate că cercurile militare ţariste ar fi preferat o fuziune în care armata română să-şi fi pierdut individualitatea, dificultăţile întîmpinate pe cîmpul de luptă nu numai la Plevna, dar şi pe direcţia loviturii principale, au făcut ca ele să se arate mai concesive. De altfel, o nouă telegramă a marelui duce Nicolae sublinia la 9/21 august

domnitorului Carol îngrijorările comandamentului rus. „Cînd poți trece? — telegrafia marele duce — fă-o cît poți mai uite. Turcii se înverșunează la Șipca..." Noua invitație a grăbit desigur trecerea Dunării de către divizia a III-a, desfășurată între 12/24 și 16/28 august. De asemenea, la 10/22 august, unități ale diviziei a IV-a au participat pentru prima dată la lupte care s-au dat în jurul Plevnei.

Pentru a elucida rolul armatei române de operații și pentru a fixa detaliile cooperării dintre cele două armate aliate, Carol I s-a deplasat în ziua de 16/28 august la Gorni Studen, „în urma unor stăruințe ale împăratului", cum își anunța el plecarea lui I. Cîmpineanu, și aci a luat parte la un consiliu de război. Comandamentul rus a acceptat ca armata de vest — ce urma să fie alcătuită din corpurile IV și IX ruse și din armata de operații română — să fie pusă sub comanda domnitorului României, avînd ca șef de stat major pe generalul rus Zotov. Prin aceasta, problema îndelung dezbătută între cele două părți privind cooperarea celor două armate se vedea rezolvată într-un mod satisfăcător.

Carol I s-a reîntors la Corabia în legătură cu ultimele măsuri ce urmau să fie luate privind operațiile de trecere a armatei. Aci a primit o nouă telegramă îngrijorată a marelui duce. „Indispensabil ca armata ta română oriunde ar fi ea — scria acesta — să treacă imediat Dunărea și să meargă înainte asupra Plevnei pentru a ataca pe turci.. Trupele care au și trecut Dunărea trebuie să înainteze fără întîrziere"[1]. La Corabia s-a încredințat comanda corpului de operații român generalului Cernat și s-au dat dispoziții pentru ca la 20 august/1 septembrie divizia de rezervă să treacă Dunărea pe podul de vase de la Silistoara construit de pontonierii români între 14/26 și 19/31 august.

Momentul solemn al trecerii Dunării a fost marcat printr-un înalt ordin de zi. „A trecut anul — se scria în acesta — de cînd lupta de peste Dunăre între turci și creștini pune în primejdie hotarele noastre... acum însă războiul se apropie de hotarele noastre și dacă turcii ar fi învingători,

[1] *Războiul de independență*, vol. I, p. 511—512.

Atac al dorobanţilor asupra unei poziţii inamice (august 1877)

este invederat că ar năvăli cu toţii asupra ţării, aducînd cu dînşii măcelul, prădarea şi pustiirea. În această poziţiune, ca să scăpăm ţara de sălbăticiile năvălitorilor, este de datoria noastră a merge să-i combatem pe chiar tărîmul lor" Acelaşi ordin de zi mai sublinia faptul că „Europa întreagă" avea ochii aţintiţi asupra tinerei armate româneşti, cu alte cuvinte se atrăgea atenţia asupra importanţei viitoarelor acţiuni militare în problema recunoaşterii independenţei României. Amintind „luptele glorioase ale strămoşilor", ordinul de zi exprima întreaga încredere în bravura şi disciplina oştenilor români care prin jertfele lor urmau să redea României „rangul ce a avut altădată şi care i se cuvine între naţiunile europene" „Făceţi dar — se scria în încheiere — să fîlfîie din nou cu glorie drapelul românesc pe cîmpurile de bătaie, unde strămoşii voştri au fost secole întregi apărătorii legii şi ai libertăţii"[1].

În ziua de 25 august/6 septembrie armata de vest ocupase poziţiile de luptă în faţa Plevnei. Ea număra în acel moment 65 000 de oşteni, dintre care mai mult de jumătate

[1] *Războiul de independenţă,* vol. V, p. 544.

erau români; în schimb, unităţile ruse posedau un număr mult mai mare de tunuri (282 faţă de 108). În aceeaşi zi, a avut loc un consiliu de război la Radeniţa unde — cu toată opoziţia comandantului armatei de vest care s-a pronunţat pentru o amînare a celei de-a treia bătălii pentru Plevna, cerînd în prealabil o pregătire de artilerie mai serioasă precum şi o recunoaştere atentă a poziţiilor turceşti — s-a hotărît ca Plevna să fie atacată din trei părţi în ziua de 30 august/11 septembrie, ziua de naştere a ţarului. O dată hotărîrea adoptată, au fost luate măsurile în consecinţă. Începînd de la 26 august/7 septembrie, a început bombardarea Plevnei şi în ziua următoare primul buletin de război românesc releva faptul că trupele româneşti şi în special artileriştii „au început focul cu curagiul şi sîngele rece al trupelor bătrîne" şi anunţa că „peste puţine zile" avea să aibă loc „atacul definitiv".

În ajunul luptei hotărîtoare, o proclamaţie a fost adresată poporului român. Fără îndoială că această proclamaţie din 27 august/8 septembrie era destinată poporului român, dar în egală măsură documentul era menit să motiveze în faţa Europei poziţia României. Se arăta că „după secole de slăbiciune şi de înjosire naţională" fusese reluată „arma în mînă", armata română trecînd Dunărea. „Intrînd în Bulgaria — se arăta în proclamaţie — noi intrăm în partea activă a unui război, pe care nu l-am dorit, nu l-am provocat, pe care cu toţii am cercat să-l delăturăm, dar pe care, o dată fiind nevoiţi a-l primi, vom şti a-l purta cu curajul şi statornicia unui popor care are conştiinţa drepturilor sale, care are virtutea de a le susţine". Demascîndu-se actele de agresiune otomană, se sublinia faptul că în urma acestora corpurile legiuitoare declaraseră război Turciei şi proclamaseră „independenţa absolută a României" În continuare, se motiva participarea militară activă la sud de Dunăre prin prelungirea războiului „peste aşteptare", care făcuse ca România să „sufere stagnaţiune mai în toate ramurile activităţii sale economice" şi prin pericolul transformării ţării într-un teatru de război. Semnificativ mai era faptul că se sublinia, totodată, datoria României „de a contribui pe cît îi comportă forţele şi mijloacele ei . . .la statornicirea în vecina Bulgarie a unei stări de lucruri reclamată de justi-

ţia şi civilizaţiunea modernă" În partea finală a proclamaţiei, acţiunile militare la sud de Dunăre erau apreciate ca necesare şi prin aceea că ele urmau să contribuie la recunoaşterea independenţei ţării de către Europa. „După stăruinţele a trei generaţiuni — se sublinia în document — după suferinţele şi sacrificiile părinţilor noştri şi mulţumită generoasei protecţiuni a marilor puteri europene, statul român s-a format. A sosit acum timpul ca acest stat să dovedească şi el Europei, prin energia şi abnegaţiunea tutulor claselor societăţii sale şi mai ales prin braţul fiilor săi, că România are vitalitate, că ea are forţe proprii ale sale, că ea are conştiinţa misiunii sale la gurile Dunării, că ea are bărbăţie de a o putea împlini"[1]

CEA DE-A TREIA BĂTĂLIE PENTRU PLEVNA. CUCERIREA GRIVIŢEI I

În ziua de 26 august/7 septembrie, paralel cu operaţiile artileriei, infanteria armatei de vest executase pe vreme rea — ploaie — un marş de apropiere de Plevna. Aceasta, un orăşel de 15 000—18 000 locuitori, era situată într-o vale înconjurată de un lanţ de dealuri transformate în puternice redute şi întreg acest sistem fortificat, în bună parte natural, era străbătut de rîurile Grivıţa, Vid şi Tuceniţa, care ımpuneau direcţiile de atac şı prin aceasta uşurau apărarea. Sistemul fortificat al Plevnei, lung de cırca 40 de km, era legat prın căi de comunicaţie de Rusciuc, Sofia, Filipopol, Telış, ceea ce uşura aprovizionarea oştenilor strînşı sub ordinele lui Osman Paşa şı îngăduia primırea relatıv lesnıcıoasă a întărırilor. La Plevna se zdobiseră două atacuri ale armatei ruse. Cel de-al treilea atac nu se anunţa uşor

În zıua de 27 august/8 septembrie unităţı ale divizıei a IV-a române au executat un atac încununat de succes ocu-

[1] *Războiul de independenţă*, vol. V, p. 626—629.

Atacul asupra Griviței

pînd un redan situat la 900 m de reduta Griviţa, ceea ce a dus la posibilitatea de a apropia mai mult de redută unităţile româneşti. În aceeaşi zi, a fost respins un atac otoman la Gorni Etropol. În ziua următoare, au avut loc ciocniri la podul de peste Vid, între cavalerişti români şi o coloană turcă care a fost silită să se retragă în Plevna. La 29 august/10 septembrie s-a dat ordinul de luptă care prevedea atacarea Plevnei din trei direcţii, corpului de operaţii românesc revenindu-i aripa dreaptă a dispozitivului ofensiv în arc de cerc care fusese format. Principalul obiectiv al atacului românesc urma să fie puternica redută Griviţa, în aşteptarea posibilităţilor ca după succese ale tuturor coloanelor de atac ofensiva să fie dezvoltată mai departe spre inima Plevnei. Sarcina de a cuceri Griviţa a revenit diviziilor a III-a şi a IV-a, care fiecare au dat în vederea atacului cîte 4 batalioane. Divizia de rezervă urma să formeze eşalonul doi. După o pregătire de artilerie, începută în zorii zilei şi desfăşurată pînă la orele 9, pentru a fi apoi reluată între orele 11 şi 14,30, trupele române s-au pus în mişcare la ora 15,15. Ziua era rece, ceţoasă, dar oştenii români erau animaţi de un irezistibil avînt şi de dorinţa fierbinte de a

Căpitanul Nicolae Walter Mărăcineanu

înfrînge pe opresorii lor seculari. Batalioanele diviziei a III-a au pornit pline de elan avînd în fruntea lor pe maiorul George Şonţu şi pe căpitanul Nicolae Walter Mărăcineanu. După ce au străbătut 900 m pentru a ajunge la creastă, oştenii au constatat că încă 600—700 m de vîlcea — neştiută pînă atunci — îi despărţea de obiectivul atacului lor. Cu toată această situaţie deosebit de grea, deşi au fost siliţi să străbată vîlceaua — căreia i-au spus apoi *Valea sîngelui* sau a *plîngerii* — suferind pierderi grele, oştenii n-au şovăit şi şi-au continuat atacul. Şonţu şi Walter Mărăcineanu au căzut eroic. Cu tot avîntul lor, pierderile grele şi puternica apărare a redutei au silit batalioanele diviziei a III-a la retragere. „... trupa sub foc — se remarca într-un raport — a fost admirabilă; a mers înainte în liniște, fără zgomot şi fără murmur, deşi cădeau cu zecimile la fiecare pas". Atacul dusese însă la pierderea — morţi şi răniţi — a 90% din ofiţeri şi a 50% din soldaţii intraţi în luptă.

Moartea căpitanului Walter Mărăcineanu

Atacul diviziei a III-a împotriva redutei Grivița — de fapt, după cum s-a constatat la 30 august, Grivița II — n-a reușit, dar, în schimb, atacul diviziei a IV-a a fost, după grele eforturi, încununat de succes. Batalioanele acestei divizii au cucerit la cel de-al patrulea atac reduta Grivița I. În fruntea oștenilor s-au evidențiat prin curajul și destoinicia lor maiorul Alexandru Candiano-Popescu și căpitanul Moise Grozea. Soldatul Grigore Ion a cucerit un steag verde turcesc. De asemenea, trupele române au capturat trei tunuri. Dacă atacul diviziei a IV-a a reușit, ziua de 30 august n-a dus la cucerirea Plevnei. Trupele generalului Skobelev au ocupat două redute la sudul sistemului de fortificații al Plevnei, dar aceste redute au trebuit apoi să fie părăsite, așa că bilanțul bătăliei de la 30 august s-a soldat pentru armata de vest cu cucerirea unei singure redute din cele 14 care for-

mau sistemul defensiv al Plevnei. Insuccesul s-a datorit faptului că lovitura principală a fost plănuită greşit în direcţia unde apărarea Plevnei era cea mai puternică şi de asemenea insuficientei eficienţe şi împrăştierii artileriei şi cavaleriei. În cursul bătăliei, românii au pierdut aproape 2 000 de morţi şi răniţi, iar ruşii peste 12 000.

În ansamblu, ziua de 30 august/11 septembrie n-a avut ca rezultat cucerirea Plevnei dar, pentru români este neîndoielnic că această zi a însemnat, cu toate pierderile extrem de grele, un mare succes. Cucerirea Griviţei I a dovedit Europei vitejia armatei statului care-şi proclamase cu îndrăzneală independenţa. Corespondentul ziarului englez „Daily News" remarca că Griviţa căzuse „înaintea determinantei bravuri a românilor". „Niciodată nu aş fi crezut — scria corespondentul ziarului „Bund" — să văd atîta bravură la o trupă. Astăzi am ferma convingere că armata română merită să fie pusă lîngă orice altă armată a Europei". La o concluzie similară a ajuns şi corespondentul ziarului „Die Presse": „Am văzut cu ochii mei — scria el — cum se bate soldatul român şi pot atesta că el e neînfricat, cu rajos şi dibaci în luptă". Concluzia la care a ajuns „Neue Freie Presse" este, de asemenea, demnă de a fi reţinută: „Ajutorul ce-l dau românii ruşilor e dar însemnat şi cade greu în cumpănă"[1]

Izbînda de la Griviţa a fost primită cu entuziasm în ţară, fiind anunţată în buletinele de război publicate în *Monitorul Oficial.* Într-unul din acestea se arăta că „românii s-au purtat ca leii" şi că „ofiţerii s-au purtat ca simpli soldaţi, în capul trupelor". „Cu drept cuvînt — se scria în alt buletin — ne putem mîndri că am început a ne afirma în faţa Europei şi a o convinge că românii sunt o naţiune eroică". Succesul iniţial a fost de altfel confirmat cu dîrzenie de oştenii români care au respins cu hotărîre în ziua următoare cuceririi redutei, trei contraatacuri otomane. Izbînda românească şi-a găsit o confirmare şi în felicitările pe care le-a adresat oştenilor români Alexandru II şi în decoraţiile pe care el le-a acordat.

---

[1] Pentru măturii vezi N. Iorga, *op. cit.*, p. 135 şi urm. şi A. P Alessi şi Massim Pop, *Resbelul orientale ilustrat,* 1878, p. 499 şi urm.

ASEDIEREA ŞI CUCERIREA PLEVNEI

Deşi cucerirea Griviţei a reprezentat un succes răsunător pentru armata română, în ansamblul operaţiilor întreprinse de armata de vest s-a impus luarea unor hotărîri corespunzătoare situaţiei ce se crease în urma celei de-a treia bătălii pentru Plevna. La 1/13 septembrie a avut loc la Radeniţa un consiliu de război în care s-au auzit voci care propuneau o retragere spre nord, în zona Nicopolei, în aşteptarea sosirii ajutoarelor din Rusia. Carol I, în calitatea sa de comandant al armatei de vest, şi generalul Miliutin, ministrul de război rus, s-au opus acestui punct de vedere şi au impus adoptarea hotărîrii asedierii Plevnei. În consecinţă, în timp ce au fost iniţiate operaţii de fortificare ale armatei de vest menite a prinde Plevna într-un cerc de fier, a fost respins la 2/14 septembrie un nou contraatac otoman îndreptat împotriva Griviţei I, iar la 5/17 septembrie s-a înregistrat un succes al corpului de cavalerie ruso-român la Cneaja; aici călăraşul Vasile Mohor a cucerit un steag otoman.

Situarea redutei Griviţa II la o distanţă relativ mică de Griviţa I a determinat comandamentul armatei de vest să hotărască un nou atac parţial menit a duce la cucerirea acestei redute. După operaţiuni de recunoaştere efectuate la 5/17 septembrie de o companie, în ziua de 6/18 septembrie trei batalioane puse sub comanda colonelului Oton Sachelarie — atacul fiind coordonat de locotenent-colonelul Sergiu Voinescu şi de căpitanul Moise Grozea — au atacat impetuos Griviţa II. În prealabil, se lucraseră şanţuri de apropiere care au făcut ca atacul descoperit al batalioanelor româneşti să se poată desfăşura pe o distanţă relativ mai mică. Vitejia oştenilor, eroismul maiorului Nicolae Ion, comandantul primului batalion care a căzut în fruntea oştenilor săi, n-au dus însă la roadele aşteptate, întrucît Griviţa II era puternic întărită şi turcii au reuşit să respingă atacul românesc. „Parcă îi văd şi acum — evoca un martor atacul oştenilor români — cu căciulile lor cu pene lungi de curcan, cu corpul înclinat înainte, cu arma în cumpănă, aler-

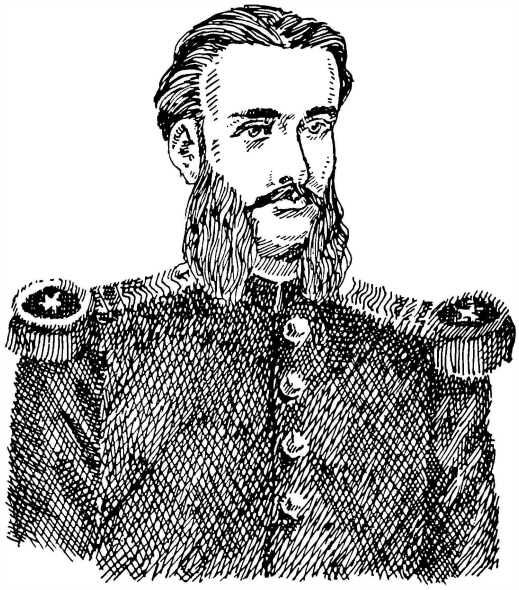

Maiorul Şonţu

gînd spre şanţurile turceşti ca un singur om. Nu era unul care să meargă mai încet sau să şovăiască"[1]

Atacarea fără succes a Griviţei II a convins o dată mai mult comandamentul armatei de vest asupra necesităţii intensificării lucrărilor genistice de fortificare şi apropiere. Oştenii au executat cu zel astfel de lucrări, înconjurînd fortificaţiile turceşti cu un lanţ de redute, de redane, de şanţuri, menite a apăra pe asedianţi de eventuale contraatacuri şi totodată a-i apropia de cei asediaţi. Trupele de geniu au construit o galerie care a fost dusă pînă sub reduta Griviţa II cu scopul de a arunca această redută în aer Galeria a fost terminată cu două zile înaintea ieşirii lui Osman Paşa din Plevna şi din pricina aceasta, din motive umanitare, s-a renunţat la aruncarea în aer a redutei.

---

[1] Gheorghe Sabin, *Amintiri din războiul independenţei*, Bucureşti, 1912, p. 109.

În ultima săptămînă a lunii septembrie, starea timpului s-a înrăutăţit. Ploile au umplut cu apă şanţurile în care soldaţii erau nevoiţi să stea cu picioarele îngheţate şi în haine de vară, întrucît echipamentul de iarnă nu sosise încă. Greutăţile întîmpinate în cucerirea Plevnei, au fost folosite de conservatori pentru declanşarea unei campanii, dusă mai ales de „Timpul", în care se aduceau critici violente guvernului pentru trecerea Dunării şi pentru prelungirea luptelor. Dar, întemeiat pe concursul marii majorităţi a poporului, guvernul a trecut peste aceste critici, dîndu-şi seama de necesitatea continuării campaniei din sudul Dunării pînă la izbînda finală.

La 7/19 octombrie, după ce fuseseră efectuate, între timp, noi lucrări genistice de apropiere, divizia a IV-a a încercat din nou cucerirea redutei Griviţa II, dar şi de data aceasta cele două atacuri, cel de al doilea efectuat la căderea nopţii, nu au dus, cu tot avîntul eroic al atacatorilor, la cucerirea redutei. În această luptă a fost rănit locotenent-colonelul Grigore Ion şi au fost ucişi căpitanul Dimitrie Gănescu şi sublocotenentul Dimitrie Lemnea. Acest nou eşec a determinat comandamentul armatei de vest să ia hotărîrea deplinei încercuiri a Plevnei şi a supunerii ei prin asediu. De altfel, încă din a doua jumătate a lunii septembrie, venind la Plevna, generalul genist rus Totleben, vestitul apărător al Sevastopolului, arătase că altă cale nu putea exista pentru cucerirea cetăţii.

Pentru ca asediul Plevnei să fie încununat de succes, trebuiau neapărat tăiate legăturile acesteia cu exteriorul. Acest lucru a fost realizat prin acţiunile efectuate sub comanda generalului rus Gurko, care a cucerit la 12/24 octombrie Gorni Dubnic, în sud-vestul Plevnei, luînd cu acest prilej 5 000 de prizonieri şi desăvîrşind încercuirea Plevnei. Tot atunci o brigadă românească de călăraşi a ocupat Gorni şi Dolni Etropol. Operaţiile cavaleriştilor români s-au bucurat de aprecierile generalilor ruşi, generalul Arnoldi arătîndu-i lui Carol I, la 18/30 octombrie, că unităţile româneşti acţionaseră cu „o precizie şi o repeziciune minunată, executînd mai ales toate recunoaşterile fără cea mai mică greşală". Cucerirea localităţilor Teliş, Dolni Dubnic, Crişin, Osicova, Vraţa etc. a desăvîrşit încercuirea şi izolarea Plev-

nei, căreia i s-a tăiat orice cale de comunicație cu exteriorul. În noua situație care se crease, marele duce Nicolae a adresat un ultimatum la 31 octombrie/12 noiembrie lui Osman Pașa și i-a cerut să capituleze, propunere ce a fost însă respinsă de comandantul cetății asediate. În consecință, s-a trecut la pregătirea armatei de vest pentru bătălia finală și pentru cucerirea Plevnei. Sistemul de fortificații comandat de Osman Pașa se găsea acum încercuit de 125 de batalioane ruse, 45 de batalioane românești, 82 de escadroane ruse, 38 de escadroane românești, 64 de baterii ruse și 19 baterii românești, artileria aliată însumînd 500 guri de foc. Asediatorii numărau peste 120 000 de oșteni în timp ce oștirea de sub comanda lui Osman Pașa număra circa 50 000 de oameni. Armata asediatoare a fost organizată în șase sectoare, primul sector — cel mai lung, de 13 km — fiind încredințat oștenilor români și comenzii generalului Cernat; totodată, divizia a IV-a și unități de cavalerie românești intrau în componența sectorului VI pus sub comanda generalului rus Ganețki.

Înainte de a se da lupta hotărîtoare pentru cucerirea Plevnei, comandamentul armatei de vest a apreciat necesară lichidarea poziției turcești de la Rahova. Aceasta a fost atacată de un detașament de 5 000 de oșteni români, comandat de colonelul Slănic eanu, de un altul româno-rus comandat de generalul rus Meyendorf și de pe malul stîng dinspre Bechet de unitățile generalului Lupu. Turcii de la Rahova au fost siliți, după o luptă preliminară care s-a dat la 7/19 noiembrie și în care au căzut eroic maiorul Dimitrie Giurescu și maiorul Ene, să evacueze Rahova, care a fost ocupată de trupele generalului Lupu, și să cadă în cea mai mare parte prizonieri sau să fie nimiciți în lupta care i-au opus dorbanților din detașamentul Meyendorf. Cucerirea Rahovei lichida pozițiile turcești din spatele sistemului fortificațiilor de la Plevna și înlesnea însăși cucerirea acesteia. Pentru asigurarea deplinului succes al operațiilor finale de la Plevna, corpul de observație din țară a fost transformat în al doilea corp activ și trecut în bună măsură la sud de Dunăre.

În ziua de 26 noiembrie/8 decembrie au sosit știri privind apropiata încercare de ieșire a lui Osman Pașa din încercuire. S-a aflat că alimente și muniții au fost împărțite

Osman **Paşa**

oştenilor otomani în vederea apropiatei ieşiri din Plevna. Într-adevăr, în dimineaţa zilei de 28 noiembrie/10 decembrie, Osman Paşa a încercat realizarea acestui plan. El şi-a împărţit armata în două eşaloane. Cel dintîi — elementul de ruptură — era alcătuit din circa 20 000 de oameni şi avea misiunea de a deschide drumul spre Sofia străpungînd sectorul VI româno-rus comandat de generalul Ganeţki. Acest eşalon era urmat de 4 000 cai cu samare şi de 1 000 de trăsuri. Eforturile primului eşalon urmau să fie susţinute de cel de-al doilea eşalon grupînd tot circa 20 000 de oameni şi căruia îi era ataşată şi ariergarda de 7 000 de oameni. Iniţial, primul eşalon a repurtat unele succese, dar apoi s-a

putut asigura apărarea sectorului atacat şi înaintarea acestui eşalon a fost oprită. Insuccesul final al primului eşalon s-a datorit în bună măsură trupelor române din primul sector care au pus în dificultăţi cel de al doilea eşalon otoman, împiedicîndu-l să susţină efortul de luptă al celui dintîi. Încă de dimineaţă, românii au ocupat Grivita II pe care turcii o evacuaseră, iar apoi, la ora 10, un batalion din regimentul 5 a pătruns în Plevna. Un ceas mai tîrziu, s-au predat românilor redutele de la Opanez. Atacat din flanc de divizia de rezervă română şi de divizia a III-a, în timp ce primul eşalon era înfrînt pe Vid, cel de-al doilea eşalon s-a găsit într-o situaţie desperată şi întreaga armată otomană din Plevna a început să se predea în masă. În preajma Opanezului însuşi Osman, rănit, s-a predat colonelului român Cerchez, remiţînd apoi sabia sa generalului Ganeţki şi un ordin scris pentru capitularea întregii armate pe care o comanda.

Bilanţul zilei confirma un strălucit succes al eforturilor conjugate româno-ruse. Turcii pierduseră 5 000 de morţi şi răniţi (în timp ce românii n-au avut decît 102 morţi şi răniţi, iar ruşii aproape 2 000) şi 45 000 de prizonieri, dintre care peste 2 000 de ofiţeri şi 10 generali. Armata lui Osman Paşa a lăsat în mîinile armatei aliate o uriaşă cantitate de armament şi muniţii. Numai armatei române i s-au repartizat din prada de război 24 de tunuri şi 5 000 de puşti.

Victoria de la Plevna s-a datorit eforturilor susţinute ale oştenilor români şi ruşi. Cucerirea puternicului sistem de fortificaţii comandat de Osman Paşa impusese operaţii militare timp de aproape o jumătate de an, din luna iulie şi pînă la sfîrşitul toamnei. Dacă primele două bătălii pentru Plevna fuseseră susţinute numai de armata rusă, începînd de la sfîrşitul lunii august, mai bine de o lună, oştenii români au dat mai mult de jumătate din efectivele care asediau Plevna. În ultimele luni, forţe militare aduse din Rusia au redus numeric aportul militar român la circa 30%. Important este faptul că intervenţia militară românească s-a produs într-un moment destul de dificil pentru armata rusă şi că datorită acestei intervenţii situaţia militară a fost restabilită; de asemenea, aportul oştenilor români a fost însemnat

în tot cursul luptelor pentru cucerirea Plevnei. „Strălucitele izbînzi obținute la Plevna — scria marele duce Nicolae, comandantul suprem rus pe frontul din Europa — sînt datorite în mare parte cooperațiunii, vitejiei armatelor române... sînt fericit că în această împrejurare am putut prețui eminentele însușiri ce disting viteaza armată română pentru care voi păstra d-apururi o adîncă și neștearsă amintire"[1]

Vestea izbînzii de la Plevna a fost primită în țară cu o nestăvilită bucurie. Pe străzile capitalei au avut loc entuziaste manifestații și retrageri cu torțe. Poporul român era conștient de însemnătatea militară dar și politică a victoriei repurtate și-și dădea seama că aportul oștenilor români la cucerirea Plevnei atîrna în mod hotărîtor în favoarea recunoașterii independenței statului român de către puterile europene.

OPERAȚIILE MILITARE ÎN PARTEA FINALĂ A RĂZBOIULUI

După ce în ziua de 2/14 decembrie a avut loc o impozantă paradă a trupelor ruse și române, trecute în revistă de țarul Alexandru II și după ce comandantul armatei de vest a dat un ordin de zi prin care a transmis oștenilor „sufleteasca îmbrățișare a vitejilor", armata română a preluat noile sarcini ce i se dăduseră pentru înfrîngerea finală a armatei otomane. Manevrînd de data aceasta singure, diviziile românești au trecut la cucerirea regiunii de nord-vest a Bulgariei și în primul rînd a puternicelor cetăți Vidin și Belogragic. La 5/17 decembrie a fost fixată o nouă ordine de bătaie, generalul Cernat preluînd funcția de maior general, iar generalul Haralambie comanda celor cinci divizii, care alcătuiau noul corp de operațiuni. Divizia a III-a a fost

[1] General Sc. Scheletti, *Adevărul istoric asupra Plevnei (1877—1878)*, Iași, 1911, p. 441.

însărcinată ca împreună cu divizia a IX-a de cavalerie rusă să escorteze prizonierii turci în România.

În prima jumătate a lunii decembrie, vremea s-a înăsprit, zăpada atingînd uneori și un metru înălțime, și acest lucru a stînjenit deși nu a oprit ofensiva românească în nord-vestul Bulgariei. La 10/22 decembrie a fost cucerită Arcer Palanca, iar la 29 decembrie 1877/10 ianuarie 1878 armata română a reușit să taie legătura dintre Vidin și Belogragic. La 11/23 ianuarie 1878 Belogragicul era înconjurat din toate părțile de unitățile românești. Tot în acele zile, cele mai importante forțe ale românilor — divizia I-a, a II-a-și a IV-a — începeau lupta pentru cucerirea puternicului sistem fortificat al Vidinului. Apărat de o garnizoană de 15 000 ostași și de o puternică centură de redute și șanțuri în care erau înglobate un număr de localități și care înconjura la o distanță de circa 5 km zidurile puternice ale cetății propriu-zise, Vidinul prezenta un sistem de fortificații greu de cucerit. Cu toate acestea, românii au reușit să ocupe printr-un impetuos atac, la 12/24 ianuarie, aproape toate localitățile cuprinse în liniile de fortificații exterioare, în partea de sud a cetății, iar apoi au declanșat un puternic atac împotriva celor trei redute turcești așezate la marginea satului Smîrdan, în partea de vest a liniei de fortificații exterioare a Vidinului. În cîteva ore aceste redute au fost cucerite, turcii pierzînd aproape 1 000 de oameni, iar alți 300 fiind luați prizonieri. Răsunătoarea victorie de la Smîrdan, care a încurajat în eforturile lor pe oștenii români și a confirmat încă o dată în fața Europei capacitatea de luptă a armatei române a fost urmată după două zile de un nou succes: încheierea operațiilor de încercuire a Vidinului. Cetatea a fost apoi supusă unui neîncetat bombardament, care n-a luat sfîrșit decît la 23 ianuarie/4 februarie 1878 ora 12, cînd, în urma semnării armistițiului, au încetat ostilitățile pe toate fronturile. Vidinul și Belogragicul au fost ocupate la 12/24 și respectiv la 13/25 februarie 1878 de armata română în baza condițiilor armistițiului impuse Imperiului otoman, unități ale ei rămînînd în aceste cetăți timp de mai bine de o lună de zile.

Atacul de la Smîrdan (după N. Grigorescu)

În timp ce armata română acţiona în nord-vestul Bulgariei, armata rusă şi-a reluat ofensiva pe direcţia loviturii principale. La 23 decembrie 1877/4 ianuarie 1878 Sofia a fost ocupată. Cîteva zile mai tîrziu, la 29 decembrie 1877/10 ianuarie 1878 Nişul capitula în faţa sîrbilor care reintraseră în război, iar portul Antivari a fost cucerit de muntenegreni. Ofensiva armatei ruse a continuat cu energie. La 3/15 ianuarie a fost cucerit Filipopol, iar la 8/20 ianuarie, Adrianopolul. Zece zile mai tîrziu armata rusă a ajuns în imediata apropiere a Constantinopolului, fapt ce a silit Imperiul otoman să accepte chiar în ziua următoare, la 19/31 ianuarie 1878, semnarea armistiţiului şi iniţierea negocierilor de pace.

Participînd la războiul împotriva Imperiului otoman şi alăturîndu-se prin aceasta efortului de eliberare al popoarelor balcanice, România a dat importante jertfe umane în cursul campaniei din 1877 şi de la începutul anului 1878. 4 293 de soldaţi şi 36 de ofiţeri morţi dintr-un total de circa 10 000 soldaţi şi ofiţeri morţi şi răniţi au reprezentat greaua contribuţie de sînge dată de poporul român în lupta pentru

independență și în lupta comună pentru înlăturarea dominației otomane din Peninsula Balcanică. La aceasta s-au adăugat grelele sacrificii materiale făcute îndeosebi de clasele exploatate, de masele țărănești și orășenești.

RECUNOAȘTEREA INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI. TRATATELE DE LA SAN STEFANO ȘI BERLIN

Cu tot aportul militar deosebit de important al României, mai ales în unele momente hotărîtoare ale desfășurării campaniei, cercurile conducătoare țariste nu au mai înțeles să-i acorde în momentul victoriei finale regimul cuvenit unui aliat fidel. Guvernul român a trimis pe colonelul Eraclie Arion pentru a participa la negocierile de armistițiu și de pace, dar prezența trimisului român nu a fost acceptată. Colonelul Arion primise instrucțiuni de a pretinde de la Turcia, în numele României, independența, gurile Dunării și temporara ocupare a cetăților dunărene de pe malul drept, care apoi trebuiau rase pentru a nu mai reprezenta un pericol militar; de asemenea, Arion trebuia să ceară o despăgubire de 100 de milioane. Desfășurate în lipsa reprezentantului român, negocierile s-au încheiat la 19 februarie/3 martie 1878 prin semnarea tratatului de pace ruso-turc de la San Stefano. Prin acesta era recunoscută independența Serbiei, Muntenegrului și României, se crea un principat autonom al Bulgariei, se hotăra autonomia administrativă a Bosniei și Herțegovinei; Turcia accepta plata unor importante despăgubiri de război, și ceda Rusiei Dobrogea, pe care aceasta își rezervase dreptul de a o schimba „cu partea Basarabiei detașată la 1856".

Încheierea tratatului de la San Stefano a fost primită cu vie neplăcere de puterile europene și de asemenea și de România. Opoziția puterilor europene față de încheierea bilaterală a tratatului de la San Stefano, a determinat diplomația țaristă la concesii. Ea a purtat negocieri bilaterale secrete cu principalele puteri europene ce i se opuneau. Bismarck, cancelarul Germaniei, care se intitula un „samsar

cinstit", a reuşit să convingă Rusia asupra necesităţii de a accepta discutarea din nou a problemelor pe care ea le crezuse rezolvate prin tratatul de la San Stefano. Drept urmare, s-a întrunit la Berlin, la 1/13 iunie, un congres de pace la care de data aceasta au participat toate puterile europene, reprezentarea justificată a României, motivată îndeosebi prin jertfele de sînge pe care le adusese poporul român în cursul războiului, nefiind însă acceptată. Dezbaterile congresului au durat o lună de zile, dar ele au îmbrăcat în bună măsură un caracter formal, problemele esenţiale fiind rezolvate prin negocierile bilaterale secrete anterioare. Delegaţii români, primul ministru I. C. Brătianu şi ministrul de externe M. Kogălniceanu, au fost „auziţi", dar nu „ascultaţi" — după expresia lui Bismarck — în ziua de 19 iunie/1 iulie 1878. Ei au pledat cu energie cauza independenţei şi a respectării integrităţii teritoriului român.

La mai puţin de două săptămîni, la 1/13 iulie, reprezentanţii marilor puteri semnau tratatul de pace de la Berlin, Austro-Ungaria şi Anglia obţineau satisfacerea revendicărilor lor anexioniste, pentru care ele contestaseră de fapt valabilitatea tratatului de la San Stefano, cea dintîi obţinînd administrarea provinciilor Bosniei şi Herţegovinei, iar cea de-a doua insula Cipru. Tratatul recunoştea independenţa Serbiei, Muntenegrului şi României. Prin tratat României i s-a acordat delta Dunării, insula Şerpilor şi Dobrogea, de la est de Silistra pînă la sud de Mangalia; ea ceda Rusiei sudul Basarabiei. În sfîrşit, tratatul de la Berlin despărţea principatul bulgar creat prin tratatul de la San Stefano într-un principat autonom teritorial mai restrîns şi provincia autonomă a Rumeliei Orientale, care în scurtă vreme va înlătura însă bariera artificială unindu-se cu statul bulgar.

În urma încheierii tratatului de la Berlin independenţa României a fost recunoscută de Rusia, de Austro-Ungaria şi de Turcia, apoi de Italia, care încă din toamna anului 1878 a acreditat la Bucureşti un ministru plenipotenţiar, pentru ca celelalte puteri să nu recunoască statul independent român decît în 1880, Anglia şi Germania punînd pentru aceasta grele condiţii economice.

ÎNCHEIERE

Independența a fost rezultatul dîrzeniei, luptei și jertfelor poporului român. Ea n-a rezultat din bunăvoința puterilor — cum nădăjduiseră s-o obțină conservatorii și liberalii moderați — ci din acțiunea energică a poporului român, din proclamarea îndrăzneață a neatîrnării și mai ales din jertfele de sînge pe care românii le-au adus pe cîmpul de luptă. Susținută cu entuziasm de marea majoritate a poporului și în primul rînd de țărani, de lucrători și în general de masele de la sate și orașe, cauza independenței s-a văzut încununată de succes. Șovăielile și criticile pe care liberalii moderați și conservatorii le-au adus liniei politice a liberalilor radicali, conducătorii politici ai României în perioada dată, s-au dovedit nejustificate. De altfel, poporul nu le-a dat curs, ci dimpotrivă, neținînd seama de grelele eforturi ce i s-au cerut, a luptat cu hotărîre și abnegație pentru izbînda cauzei neatîrnării. Independența apare astfel în perspectiva istoriei ca o cucerire a poporului român, ca un nou fapt împlinit, ca și actul istoric de la 24 ianuarie 1859. Independența României a fost pentru puterile europene, ca și Unirea din 1859, un act ireversibil pe care nu puteau să nu-l recunoască, căci prin dîrzenia și jertfele sale, poporul român justificase în fața lumii întregi dreptul său la neatîrnare. Ostașii, prin jertfe de sînge, țăranii și orășenii, prin grele sacrificii materiale, au cucerit libertatea națională a patriei lor, poporului datorîndu-i-se dobîndirea noii situații internaționale a României.

Prin independență, România a cîștigat egalitatea juridică cu celelalte state, a devenit un stat suveran, care a putut dezvolta în afară o politică externă proprie. Deși efectele pozitive ale cuceririi independenței nu au putut fi resimțite din plin de către poporul român datorită claselor dominante care au frînat procesul de democratizare și a marilor puteri care pe plan politic și economic au intervenit deseori în treburile interne ale țării, independența a asigurat noi posibilități de dezvoltare economiei românești și mai ales a creat noi posibilități de protejare industriei naționale. De

asemenea cu un sistem vamal propriu, cu o industrie în dezvoltare accentuată, cu posibilități de creștere a economiei în ansamblu, România a cunoscut în perioada următoare cuceririi independenței o simțitoare înmulțire numerică a proletariatului. Dezvoltarea proletariatului a creat noi condiții de desfășurare luptei de eliberare socială a poporului român.

Încununînd actul istoric al Unirii din 1859, transformînd statul național modern dintr-un stat autonom într-un stat neatîrnat, independența a creat premisele de bază pentru desăvîrșirea unității naționale a românilor într-un stat care urma să cuprindă în hotarele sale întregul popor român. La patru decenii după cucerirea independeței, românii și-au desăvîrșit unitatea națională, la dobîndirea acesteia dîndu-și o importantă contribuție și armata pe care statul independent și-o putuse dezvolta, înzecind numărul luptătorilor săi.

Independența — pagină eroică în istoria României și moment hotărîtor în procesul evolutiv spre progres al poporului român — a reprezentat totodată un moment de seamă în istoria frămîntată a Europei de sud-est. Alături de statele învechite și desuete care ținuseră sub dominația lor timp de veacuri popoarele acestei părți a Europei — Imperiul otoman, Imperiul țarist și Imperiul habsburgic — se ridicau un nou tip de state în care cauza progresului era cu mult mai bine asigurată. Împreună cu Grecia și cu Serbia independentă, România neatîrnată deschidea în această privință un nou capitol în istoria Europei de sud-est.

Paginile de luptă pentru neatîrnare ale poporului român și-au găsit deplina încununare în zilele insurecției armate din august 1944, care au marcat începutul unei noi ere în istoria țării deschizînd drum larg făuririi unei Românii suverane și independente, a României socialiste care asigură înflorirea națiunii și deplina împlinire a năzuințelor secular ale poporului nostru.

Lupta poporului român pentru cucerirea independenței sale în 1877—1878 a avut un profund ecou în literatura și arta românească. Versurile înaripate ale lui V Alecsandri, în nemuritorul *Peneș Curcanul* și în întreg ciclul *Ostașii noștri*, versurile lui Ceorge Coșbuc și viile sale narațiuni, povestirile lui Mihail Sadoveanu — consacrate războiului,

ori tablourile unor artişti ca Nicolae Grigorescu şi Sava Henţia îşi păstrează întreaga putere de evocare, reprezentînd în opere demne de admiraţie lupta poporului român pentru cucerirea libertăţii sale naţionale. Adevărate sinteze peste veacuri ale unor momente de glorie, lucrările scriitorilor şi artiştilor contemporani evenimentului au şi astăzi întreaga prospeţime, reînviind în mintea noastră pe eroii epopeii de la 1877, pagină de aur în seculara istorie a poporului român.

CUPRINS

Independența — năzuință seculară a poporului român 5
Dezvoltarea economică a României în cel de-al treilea sfert al secolului al XIX-lea 13
Problema independenței României în deceniul premergător cuceririi 17
Izbucnirea crizei orientale și poziția României în perioada de sfîrșit a guvernării conservatoare 22
Guvernul coaliției de la Mazar Pașa 25
Guvernul I. C. Brătianu. Încercările de a obține independența pe calea garantării neutralității absolute. Negocierile cu Rusia 30
Încheierea convenției de trecere româno-ruse. Izbucnirea războiului ruso-turc 37
Acțiunile politice și militare ale României în preajma proclamării neatîrnării 42
Proclamarea independenței României 46
Desfășurarea operațiilor militare pînă la trecerea primelor unități românești la sudul Dunării 54
Trecerea corpului de operații român la sudul Dunării 59
Cea de-a treia bătălie pentru Plevna. Cucerirea Griviței I 64
Asedierea și cucerirea Plevnei 69
Operațiile militare în partea finală a războiului 75
Recunoașterea independenței României. Tratatele de la San Stefano și Berlin 78
Încheiere 80

Au mai apărut:

D. Tudor

Decebal — regele erou al dacilor (1965)

C. S. Nicolaescu-Plopşor

Oameni din vîrsta veche a pietrei (1965)

I. Negoiu

Mircea cel Bătrîn (1965)

D. Tudor

Traian împărat al Romei (1966)

R. Vulpe

Vechi focare de civilizaţie: Istria, Tomis, Callatis (1966)

D. Almaş

Mihai Vodă Viteazul (1966)

R. Vulcănescu

Etnografia: ştiinţa culturii populare (1966)

S. I. Gîrleanu

Răscoala populară condusă de Tudor Vladimirescu (1966)

S. Columbeanu

R. Valentin

Constantin Brîncoveanu şi epoca sa (1967)

Vor mai apărea.

A. Răduţiu

P. Teodor

Ideea de unitate naţională la români

L. Ţopa

Istoria oraşului

D. Almaş

Mari mituri ale omenirii

IUBITE CITITOR

De la 1 ianuarie 1966, broşurile de popularizare a ştiinţei editate de Consiliul pentru răspîndirea cunoştinţelor cultural-ştiinţifice şi Editura Ştiinţifică apar în cadrul a două colecţii: „ORIZONTURI" şi „CUNOŞTINŢE FOLOSITOARE"

Te rugăm să ne spui părerea d-tale despre această carte precum şi despre altele din colecţiile de mai sus, pe care le-ai citit.

De asemenea, am dori să ştim ce broşuri socoteşti că ar trebui să mai tipărim.

Aşteptăm veşti de la d-ta pe adresa: EDITURA ŞTIINŢIFICĂ, redacţia pentru răspîndirea cunoştinţelor cultural-ştiinţifice, Bul. Republicii nr 17, raionul Tudor Vladimirescu, Bucureşti.

Redactor resp. de carte: D. MARTINIUC
Tehnoredactor: Maria Popescu

Dat la cules 28. 07. 1967. Bun de tipar 04. 11. 1967. Tiraj 42.000+140 ex. Hîrtie scris II A 63 g/m². Format 80×100/32. Coli editoriale 4,50. Coli tipar 2,75. A.13 033. Indici de clasificare zecimală: pentru bibliotecile mari 9 (R), pentru bibliotecile mici 9 (R).

Tiparul executat sub comanda nr. 572/1967,
la Întreprinderea Poligrafică Cluj, str. Brassai nr. 5—7,
Cluj — Republica Socialistă România

„Așadar d-lor deputați nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața Reprezentanței Naționale că noi sîntem o națiune iberă și independentă . Noi trebuie să dovedim că sîntem națiune vie, . că sîntem în stare să facem și noi sacrificii pentru ca să păstrăm această țară și drepturile ei pentru copiii noștri "

(Din discursul lui M. Kogălniceanu în Camera deputaților la 9 mai 1877).

editura științifică

Lei 2,—